

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

НОВІТНІ СОЦІОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ

Методичні рекомендації
для студентів факультету «Соціальний менеджмент»,
які навчаються за спеціальністю 054 – Соціологія

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

НОВІТНІ СОЦІОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ

Методичні рекомендації
для студентів факультету «Соціальний менеджмент»,
які навчаються за спеціальністю 054 – Соціологія

Харків
Видавництво НУА
2016

УДК 316(091+072)
ББК 60.51р30
Н72

*Затверджено на засіданні кафедри соціології
Народної української академії
Протокол № 8 від 18.01.2016*

Автор-упорядник
Рецензенти:

К. В. Батаєва
канд. соціол. наук *Т. В. Зверко*
канд. філос. наук *О. Ю. Усік*

Методичні матеріали з вивчення навчального курсу «Новітні соціологічні теорії» для студентів денної форми навчання факультету «Соціальний менеджмент» містять програму, питання до практичних занять, методичні поради щодо підготовки до занять, завдання для самостійної роботи, список рекомендованої літератури, питання з курсу, тестові завдання.

Н72 **Новітні** соціологічні теорії : метод. рек. для студентів ф-ту «Соціальний менеджмент», які навчаються за спец. 054 – Соціологія / Нар. укр. акад., [каф. соціології ; авт.-упоряд. К. В. Батаєва]. – Харків : Вид-во НУА, 2016. – 60 с.

Методические материалы по курсу «Новейшие социологические теории» для студентов дневной формы обучения факультета «Социальный менеджмент» содержат программу, вопросы для практических занятий, методические рекомендации для подготовки к семинарам, задания для самостоятельной работы, список рекомендованной литературы, вопросы по курсу, тестовые задания.

УДК 316(091+072)
ББК 60.51р30

© Народна українська академія, 2016

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Новітні соціологічні теорії» вивчається згідно навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальності 054 «Соціологія».

Соціологія модерну та постмодерну у сучасній соціології займає особливе місце як теорія, що претендує на роль спеціальної соціологічної теорії. Її мета – виявлення основних сучасних характеристик соціальних об'єктів в умовах постмодернізаційних трансформацій, виокремлення онтологічних, гносеологічних, соціокультурних та естетичних параметрів постмодерну, порівняння основних характеристик модерного та постмодерного суспільства.

Можна виокремити три модуси соціологічного знання або стилістики професійного мислення вчених-суспільствознавців. До них відносяться: класична соціологія, некласична (модерністська) і постнекласична (постмодерністська) соціологія. Якщо класична соціологія вивчається в межах курсу «Історія соціології», то некласична та постнекласична – в контексті дисципліни «Новітні соціологічні теорії. Соціологія постмодерну». Відповідно до цього ділення, у методичному посібнику розглянуто два змістовних модуля, присвячених модерністським та постмодерністським соціологічним концепціям.

Мета та завдання дисципліни

Мета дисципліни: ознайомити студентів з основними сучасними теоріями соціології та навчити користуватися ними під час виконання професійної діяльності; дати студентам уявлення про різні соціальні параметри постмодернізаційних ситуацій, розкрити евристичний потенціал ідей теоретиків постмодернізму, ознайомити з методологічними підходами до аналізу соціальних явищ з позицій плюралізму, децентрації Логосу, випадковості соціального розвитку, антисистемності, тощо.

Для досягнення цієї мети треба виконати наступні *завдання*:

1. розглянути концепції видатних теоретиків модерну та постмодерну;
2. навчити студентів аналізувати соціальну ситуацію виходячи з різних підходів модерної та постмодерної соціології (ціннісного, політичного, економічного, релігійного, соціокультурного, гносеологічного, естетичного, тощо);
3. допомогти засвоїти основні категорії, поняття та терміни модерної та постмодерної соціології;
4. ознайомити студентів з основними методами модерної та постмодерної соціології;
5. навчити студентів використовувати теоретичні концепти постмодерністів на практиці, під час аналізування української соціальної ситуації.

В результаті вивчення курсу студенти повинні

вміти: відтворювати основні характеристики постмодерних соціологічних концепцій, критично їх оцінювати; мати навички інтерпретації взаємозв'язку цих концепцій з іншими теоріями загальної соціології; вміти використовувати на практиці методологічні рекомендації соціологів-постмодерністів; опанувати категоріальний і понятійний апарат навчальної дисципліни, володіти базовими знаннями з історії постмодерної соціології; вміти працювати з творами постмодерних соціологів, філософів, психологів; зберігати толерацію та коректно захищати свою позицію в теоретичній дискусії; самостійно відшукувати, накопичувати і використовувати наукову інформацію за тематикою курсу;

знати: основні сучасні соціологічні теорії, їх методологічні принципи, ключові поняття і категорії, їх співвідношення і варіанти інтерпретації, специфіку і сутність соціальних технологій, тенденції розвитку соціального пізнання.

Міждисциплінарні зв'язки

Дисципліна «Новітні соціологічні теорії» теоретично та логічно пов'язана з такими дисциплінами, як «Загальна соціологічна теорія», «Політологія», «Історія соціології».

Вимоги до результатів вивчення дисципліни

В результаті вивчення дисципліни «Новітні соціологічні теорії» студент має сформулювати такі компетенції:

1. **загальнонаукові (ЗНК)** – 1) він має чітко представляти структуру сучасного гуманітарного знання, вміти аналізувати проблеми і процеси, які є соціально значущими, використовувати методи гуманітарних наук в процесі здійснення професійної та соціальної діяльності (КЗН 1.1);

2) володіти культурою мислення, знати його закони і використовувати їх у дослідницькій, аналітичній та педагогічній діяльності (КЗН 1.2);

2. **професійні (ПК)** – 1) він має вміти використовувати новітні соціологічні знання у професійній практиці (КСО 02.1);

2) оцінювати результати власної наукової, навчальної і суспільної діяльності як частину загальних соціологічних досліджень, освітнього процесу і соціальних дій (КСО 02.3);

3) використовувати знання з соціологічних дисциплін, надавати комплекси рішень у галузі керування персоналом (КСО 02.4);

4) проводити аналіз соціальної ситуації з використанням новітніх соціологічних даних (КСО 02.3);

5) вдосконалювати власну систему знань, неперервно підвищувати інтелектуальний рівень і рівень професійної майстерності на підґрунті самоосвіти (КСП 2.2.).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	усього	у тому числі		
л		п	сам.	
Модуль 1. Новітні теорії модерну та концепція модернізації				
Тема 1. Загальна характеристика модерної парадигми	13	2	1	10
Тема 2. Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла	12	2	2	8
Тема 3. Концепція довіри Ф. Фукуяма	13	4	1	8
Тема 4. Концепція «зіткнення цивілізацій» та «хвиль демократизації» С. Хантінгтона	13	4	1	8
Тема 5. «Суспільство ризику» У. Бека. Феномен «катастрофічної свідомості»	11	2	1	8
Тема 6. Концепція «соціального впливу» Ф. Зімбардо і Л. Ляйппе	9	4	1	4
Тема 7. Суспільство пропаганди та маніпулювання свідомістю	5	2	1	2
Тема 8. Віртуальна соціологія. Феномен Інтернет-залежності	7	4	1	2
Модуль 2. Ситуація постмодерну. Основні риси постмодерністського суспільства				
Тема 9. Загальна характеристика ситуації постмодерну	11	2	1	8
Тема 10. Теорія постмодернізації суспільства Р. Інглхарта	13	2	1	10
Тема 11. Концепція суспільства споживання Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона	13	2	1	10
Тема 12. Постмодерна соціологія З. Баумана. Практична соціологія П. Бурдьє	14	2	2	10
Тема 13. Постмодерна ситуація в Україні	16	2	2	12
Усього годин	150	34	16	100

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА КУРСУ «Новітні соціологічні теорії»

Навчання здійснюється на основі модульно-рейтингової системи. Курс включає 2 модуля. За підсумками вивчення курсу проводиться іспит. Підсумкова оцінка навчальної діяльності виставляється за 100-бальною шкалою. Знання, отримані студентами за конкретною темою в рамках даного навчального курсу, контролюються за допомогою:

а) роботи на семінарських заняттях (виступи з повідомленнями, участь в дискусіях та ін.);

б) відповідей на додаткові запитання під час лекційних занять;

в) контрольних робіт та виконання тестових завдань.

Робота на семінарському занятті оцінюється за наступною схемою: участь у дискусії, під час якої студент має продемонструвати навички логічного обґрунтування власної позиції з обговорюваної проблеми (2 бали); відповідь на контрольне запитання з теорії, розглянутої на лекційному занятті (1 бал). Максимальна кількість балів, яку можна отримати на одному семінарському занятті – 3 бали. Оскільки в рамках курсу передбачено 12 семінарських занять, тому максимальна кількість балів, яку можна заробити на семінарських заняттях – 36 балів. Підготовка та представлення аналітичних повідомлень з проблемних питань, які є додатковими до основної теми вивчення; цей вид роботи оцінюється в 10 балів.

Знання, отримані студентом за конкретними модулями в рамках курсу, контролюються за допомогою написання контрольної роботи на останньому практичному занятті. Контрольна робота передбачає відповіді на поставлені запитання (20 питань) і оцінюється в залежності від їх правильності та кількості виконаних завдань. Максимальна оцінка, яку можна отримати за контрольну письмову роботу – 10 балів.

Знання, отримані студентом по всьому курсу «Новітні соціологічні теорії», контролюються за допомогою іспиту (максимальна оцінка – 30 балів).

У ході вивчення курсу студенти отримують бали за наступною схемою:

/п	Вид роботи	Максимальна кількість балів за видом роботи	Кількість виду роботи протягом семестру	Загальна кількість балів
Основні види навчальної діяльності				
	Робота на семінарському занятті	3	12	36
	Доповнення під час лекційного заняття	1	12	12
	Модульний контроль	5	2	10
	Виконання самостійних завдань	10	1	12
	Іспит	30	1	30
	Всього			100

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

<i>Бали за 100 бальною системою</i>	<i>Оцінка в системі ECTS</i>	<i>Оцінка в системі української вищої школи</i>
85–100	A (відмінно)	Відмінно
65–84	B-C (добре)	Добре
50–64	D-E (задовільно)	Задовільно
25–49	FX (незадовільно з правом перездачі)	Незадовільно
0–24	F (незадовільно без права перездачі (повторне прослуховування курсу))	Незадовільно

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Новітні теорії модерну та концепція модернізації

Тема 1. Загальна характеристика модерної парадигми

Поняття модерну. Співвідношення термінів «модерн» і «постмодерн». Три аспекти поняття «модернізація». Модернізація у значенні вестернізації та теорія змішаних модернізацій А. Мартінеллі. Основні характеристики модернізації: урбанізація, секуляризація, технічно-науковий прогрес, індустріалізація, формування світового капіталістичного ринку, трансформація класової системи, розвиток ЗМІ, розвиток промислової економіки; масова освіта, демократизація суспільства тощо. Модернізація та сучасність. Модернізація і глобалізація. Глобалізація та компрадорство. Незавершений проект модерну Ю. Хабермаса.

Фордизм та постфордизм як теоретичні аналоги першого та другого модерну. Теорія гнучкості Д. Харвея як філософія постфордизму. Гнучкість найманих працівників; гнучка оплата праці; часова гнучкість; гнучкість виробництва; гнучкість споживання. Стратегія аутсорсинга та франчайзинга. Теорія посткомандного менеджменту Р. Райха. Соціальна група «символічних аналітиків» та транспрофесіоналів.

Тема 2. Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла

Поняття постіндустріального суспільства Д. Белла. Порівняльний аналіз доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільств. Поняття сервісної економіки. «Соціологізований етос» замість «економізованого етосу».

Основні показники постіндустріалізації суспільства. Індокси інформатизації, соціальної структури та зайнятості. Види послуг, що корелюються з доіндустріальним, індустріальним та постіндустріальним типами суспільств.

Концепт мерітократичного суспільства. Критичні положення концепції Д. Белла про мерітократію. Риски перетворення мерітократії на новий капіталістичний устрій. Соціально-психологічні фактори встановлення соціальної справедливості у суспільстві.

Тема 3. Концепція довіри Ф. Фукуями

Поняття довіри, його значення. Соціологічні показники наявності довіри у суспільстві. Макро- та мікро-довіра. Показники довіри в українському суспільстві. Соціокультурний та історичний аспекти феномена довіри. Рівні довіри у різних країнах світу.

Поняття мережи та корпорації у концепції Ф. Фукуями. Співвідношення понять довіри, мережи та корпорації. Соціокультурні умови ефективного функ-

ціонування мережевого підприємства.

Концепція «кінця історії та останньої людини» Ф. Фукуями. Ліберальна демократія як оптимальна ідеологічна система за умов сучасного суспільства. Визнання людини як фактор соціокультурного розвитку суспільств. Поняття мегалотимії та ізотимії. Критика ліберальної демократії з боку представників «правих» та «лівих» ідеологій.

Тема 4. Концепція «зіткнення цивілізацій» та «хвиль демократизації» С. Хантінгтона

Концепт «зіткнення цивілізацій». Цивілізаційний підхід до вивчення сучасних збройних конфліктів. Чотири види європейських збройних конфліктів. Доба конфліктів на міжрелігійному та міжкультурному фундаменті. Поняття індигенізації. Ренесанс не-західних культур. Нова поліцивілізаційна структура міжнародного співтовариства. Стержневі країни, країни-одинаки, країни-співучасниці, розколоти країни та розірвані країни. Основні принципи міжнародного урегулювання збройних конфліктів.

Концепція «трьох хвиль» демократизації сучасних суспільств. Основні характеристики двох відкітів від демократії до авторитарних режимів. Фактори третього відкітів від демократії. Поняття демократії та демократизації. «Тест трьох ротацій» як ознака демократизації суспільства. Фактори встановлення демократичних режимів у країнах світу. Фактори, які не сприяють демократизації суспільства.

Тема 5. «Суспільство ризику» У. Бека. Феномен «катастрофічної свідомості»

Монографія «Суспільство ризику» У. Бека. Теорія двох модернів: перший модерн – класичне індустріальне суспільство, другий модерн – суспільство ризику. Рефлексивна модернізація. Поняття ризику. Залежність модернізаційних ризиків від знання. Локальність та глобальність модернізаційних ризиків. Специфічні класові ризики. Кінець протиставлення природи та суспільства. Ризик безробіття, ризик загострення гендерних конфліктів, ризик професійної незатребуваності, ризики міжнаціональних конфліктів.

У. Бек про трансформацію сучасної політики. Відокремлення держави від нації. Космополітична логіка сучасної політики.

Катастрофічна свідомість у сучасному світі. Масові страхи та очікування катастрофічних змін. Проблема катастроф, дезорганізацій та дисфункції соціального страху. Страх і стратегії поведінки. Значення страху у процесі соціальної мобілізації. Конструктивна та руйнівна поведінка. Страх у процесі соціальної демобілізації. Соціальна апатія та ескапізм. Катастрофізм та зростання етнічного негативізму та ксенофобії. Об'єктивний та суб'єктивний виміри катастроф. Страхи на пострадянському просторі.

Тема 6. Концепція «соціального впливу» Ф. Зімбардо і Л. Ляйппе

Три стратегії соціального впливу на людину. Поняття установки. Установка та Я-концепція людини. Стратегія зміни поведінки без зміни установок людини. Різновиди цієї стратегії: шейпінг, конформізм, підкорення та поступливість. Стратегій зміни поведінки через зміну установок. Когнітивний дисонанс. Концепція дисонансу Л. Фестингера. Стратегія зміни установок з метою подальшої зміни поведінки людини. Соціальний вплив ЗМІ. Методи повтору, відстроченого ефекту засвоєння руйнівної інформації, метод використання інформації про вподобання та смаки людини.

Соціо-психологічний профіль «творчого дисидента» та конформіста. Засоби протистояння соціальному впливові.

Тема 7. Суспільство пропаганди та маніпулювання свідомістю

Поняття пропаганди та маніпулювання свідомістю. Сучасні методи пропаганди. Інформаційно-комунікативний марафон (ІКМ). Agenda-пропаганда. Методи візуального впливу.

Методи маніпулювання свідомістю. Crisis-management як засіб маніпулювання свідомістю. Змішення цінностей як засіб нав'язування хибних установок сучасній людині. Поняття «феррукта». Теорія смислових рядків.

Методи протистояння маніпулятивному впливові на людину. Засоби розпізнавання факту пропаганди і маніпуляції свідомістю.

Тема 8. Віртуальна соціологія. Феномен Інтернет-залежності

Основні проблеми сучасної віртуальної соціології. Феномен формування віртуальних товариств. Культура реальної віртуальності. Від «галактики Гутенберга» до «галактики Маклюєна». Монографія «Галактика Інтернет» М. Кастельса. Характеристики мережевих структур: масштабованість, інтерактивність, гнучкість управління, брендінг, орієнтація на споживача. Венчурне фінансування інтернет-компаній. Проблеми розвитку інформаційного суспільства.

Поняття віртуального суспільства А. Бюля, М. Паєтау, А. Крокера, М. Вейнштейна. Теорія «віртуалізації суспільства» російського соціолога Д. В. Іванова. Інформаційне суспільство як фантом постіндустріальної доби. Комп'ютерні симуляції: кіберпротез суспільства. Поняття віртуалізації: шлях до розуміння сучасності. Соціально-психологічні аспекти спілкування в Інтернеті. Соціальні характеристики «віртуальної особи».

Поняття та критерії Інтернет-залежності. Причини Інтернет-залежності. Ризикові групи соціальних акторів. Засоби подолання Інтернет-залежності. Концепції Інтернет-залежності К. Янг, А. Жичкіної, Н. Коритнікової, Н. Цой.

Модуль 2. Ситуація постмодерну. Основні риси постмодерністського суспільства

Тема 9. Загальна характеристика ситуації постмодерну

Поняття постмодерну. Співвідношення термінів «модерн» і «постмодерн». Основні характеристики постмодерної ситуації: плюралістичність, децентрованість Логосу, випадковість розвитку, антисистемність, а-детермінізм, багатовекторність соціального руху, а-телічність, анти-ієрархічність.

Постмодерн у філософії – французький постструктуралізм Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотара. Концепти деконструкції, децентрації, диферанції; паноптикума, тілесної і душевної караності, знання-як-влади; мета-нарації, «мовної гри».

Постмодерн у мистецтві. Трансавангард. Дадаїзм. Подвійне кодування в архітектурі. Багатостильність.

Постмодерн у соціальній сфері. Децентрування відносин «центр-периферія» у сфері міжнародних відносин. Деконструкція соціологізму. Різноцентреність соціальних інститутів. Цінність різноманітних моделей соціальної поведінки людини. Багатовекторність соціального розвитку суспільства. Постмодерна соціологія. Міждисциплінарність. Інтерпретативність *versus* «соціальне лікування».

Тема 10. Теорія постмодернізації суспільства Р. Інглхарта

Дослідження ціннісних змін у 43 суспільствах світу у 1970–1997 рр. Теорія міжгенераційних змін цінностей. Постматеріалісти, антиматеріалісти, матеріалісти. Різниця між матеріальними та постматеріальними цінностями.

Гіпотеза цінності відсутнього. Гіпотеза соціалізаційного лага.

Патерни ознак, що характеризують модернізаційне та постмодернізаційне суспільства. Авторитарний рефлекс. Ксенофобія. Плюралізм гендерних та сімейно-сексуальних практик. Секуляризація та анти-секуляризаційні процеси.

Прогнози щодо майбутніх процесів постмодернізації. Прогнози на міждержавному, внутрішньодержавному рівнях. Прогнози щодо динаміки міжгенераційних змін цінностей в окремих суспільствах.

Тема 11. Концепція суспільства споживання Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона

«Суспільство споживання» Ж. Бодрійяра. Радикальна концепція постмодерну Ж. Бодрійяра. Поява *homo consumans* (людини-споживача) у сучасному суспільстві. Етика споживання постмодерного суспільства *versus* етики праці індустріального модерного суспільства. Знаково-символьний характер сучасного споживання. Компенсаторний характер поведінки споживача: підвищення соціального статусу завдяки споживанню знаків, що належать представникам елітних соціальних страт. Символічний обмін.

Кредит як новий засіб соціалізації людини, як засіб дресирування людини у практиках споживання. Кредит як симуляція споживання.

Реклама як стимулятор споживання. Жіноча та чоловіча моделі поведінки у рекламі. Концепція «втраченої особистості». Культ тіла. Гедоністична етика. Культ краси та еротизму у суспільстві споживання. «Новий нарцисизм».

Особливості споживання продукції ЗМІ. Фабрикація образів та подій під впливом ідеології конкретного каналу телебачення. Реквієм за мас-медіа.

Концепт симулякрів. Філософія симуляції, що домінує в усіх прошарках сучасного суспільства.

«Симулякри» в інтерпретації Ф. Джеймісона. Концепція «смерті особистості». Концепція «пастішу» та «шизофренії» як основних характеристик людини суспільства споживання.

Тема 12. Постмодерна соціологія З. Баумана. Практична соціологія П. Бурдьє

Ознаки постмодерну за З. Бауманом. Інтерпретування соціальної дійсності versus соціальна терапія. Відмова від модерних поняття прогресу, соціалізації, суспільства, влади, авторитету, культура, ідеологія. Створення замість них процесуальних понять – соціальність, місце проживання, самоконструювання, само-монтаж. Емерджентність, випадковість, транзитивність, локальність як характеристики постмодерної ситуації.

Аналіз глобалізації З. Баумана. Паноптікум М. Фуко як символ сучасного глобалізованого суспільства. Національна державність під сумнівом. Новий критерій стратифікації – ступінь територіальної мобільності.

Практична соціологія П. Бурдьє. Структура, габітус, практика. Спроба поєднати мікро- та макрорівні соціологічного аналізу. Поняття класового габітусу. Поняття соціального поля. Економічний, культурний та символічний види капіталу. Соціальний простір як сукупність відносно автономних полів. Критика соціології громадської думки.

Тема 13. Постмодерністська ситуація в Україні

Оцінка української соціальної ситуації за допомогою аналізу сфери зайнятості (Д. Белл), аналізу масовості-демасифікації виробництва (Е. Тоффлер), аналізу розповсюдженості електронних засобів комунікації (М. Маклюен), аналізу ціннісних уподобань українців (Р. Інглхарт), аналізу моделей споживання (Ж. Бодрійяр), аналізу стилів особистого життя (Ф. Джеймісон), аналізу візуальних проявів українського суспільства (П. Штомпка), аналізу стилю української сучасної соціології (З. Бауман).

Ознаки постмодернізації українського суспільства за В. Танчером. Модернізація, постмодернізація, транзиція чи трансформація?

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИЧНИМИ ВКАЗІВКАМИ ДО НИХ

Модуль 1. Новітні теорії модерну та концепція модернізації

Семінар 1. Тема 1. Загальна характеристика модерної парадигми

План

1. Основні риси процесу модернізації.
2. Основні характеристики парадигми фордизму.
3. Основні характеристики парадигми постфордизму.
4. Модерн та глобалізація.

Контрольні запитання

1. Розкрийте характерні риси основних параметрів ситуації модернізму.
2. Виділіть фактори, що впливають на специфіку модерністського вирішення проблем.
3. У чому полягає різниця між концепціями фордизму та постфордизму?
4. Хто є автором філософії гнучкості у системі постфордизму?
5. Надайте характеристику концепції посткомандного менеджменту Р. Райха.

Теми рефератів

1. Глобалізація як феномен модернізму.
2. Процеси модернізації суспільства в Україні.
3. Глобалізація як феномен доби Модерну.
4. Стратегії аутсорсингу та франчайзингу на українських підприємствах.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті треба розглянути проблему формування теоретичних та концептуальних засад теорії модерну та модернізації. Студентам слід підготувати теоретичні доповіді з різних аспектів цієї теорії.

На семінарському занятті також значну увагу буде приділено аналізу термінів «модерн», «модернізація», «вестернізація», «американізація», «глобалізація», «компрадорство». Феномен глобалізації слід розглянути зі студентами в контексті основних характеристик доби Модерну. Під час підготовки до семінарського заняття студентам слід ознайомитися з рекомендованою літературою та провести первісний аналіз модерних концепцій суспільства.

Особливу увагу студентів слід привернути до принципів, за якими традиційно розрізняють домодерне та модерне суспільства. Ознаками модерного суспільства є урбанізація, секуляризація, технічно-науковий прогрес, індустріалізація, формування світового капіталістичного ринку, трансформація класової системи, розвиток ЗМІ, розвиток промислової економіки; масова освіта, демократизація суспільства тощо. Студенти повинні дати визначення цих понять та провести критичний аналіз їх змістовних аспектів.

Слід також порівняти різні підходи до аналізу модерного суспільства, які можна знайти у концепціях «суспільства ризику» У. Бека, «суспільства стеження» Е. Гідденса, мережевого суспільства М. Кастельса тощо. Більше приділити увагу принципам, за якими соціологи-модерністи розрізняють суспільства першого та другого модерну. Студенти мають відповісти на запитання, чи є доречним подібне розрізнення двох модернів.

Під час розгляду концепції постфордизму слід більш детально розглянути специфіку стратегій аутсорсингу та франчайзингу, філософії гнучкості Д. Харвея та концепції посткомандного менеджменту Р. Райха. Студенти мають спробувати порівняти класичну (фордистську) модель корпоративного менеджменту та модель постфордистського (посткорпоративного) менеджменту. Наприкінці семінарського заняття треба провести порівняльний аналіз концепцій фордизму та постфордизму, виявити спільні риси між ними.

У результаті вивчення теми «Загальна характеристика модерної парадигми» студентам необхідно:

- знати значення термінів «модерн», «модернізація», «вестернізація»;
- уміти здійснювати порівняльний аналіз концепцій фордизму та постфордизму;
- знати визначення концепту «посткомандний менеджмент»;
- уміти аналізувати специфіку феномена глобалізації модерного суспільства.

Рекомендована література

Основна

1. Иноземцев В. Л. Вестернизация как глобализация и «глобализация» как американизация / В. Л. Иноземцев // *Вопр. философии.* – 2004. – № 4. – С. 58–69.
2. Мартинелли А. От мировой системы к мировому обществу? / А. Мартинелли // *Социол. исслед.* – 2009. – № 1. – С. 57–71.
3. Мартинелли А. Глобальная модернизация. Переосмысляя проект современности / А. Мартинелли. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. – 230 с.

Додаткова

1. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004.
2. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект / Ю. Хабермас // *Вопр. философии.* – 1992. – № 4. – С. 38–69.

Семінар 2. Тема 2. Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла

План

1. Основні поняття соціології постіндустріального суспільства Д. Белла.
2. Доіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний види суспільств.
3. Поняття сервісної економіки. «Соціологізований етос».

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст терміну «постіндустріальне суспільство».
2. Проведіть порівняльний аналіз теорій Е. Тофлера та Д. Белла.
3. Які існують критерії постіндустріального стану суспільства?
3. Чи є сучасне українське суспільство постіндустріальним?

Теми рефератів

1. Трансформації у сфері праці у постіндустріальному суспільстві (Д. Белл).
2. Не-масове суспільство суперіндустріальної доби.
3. «Мозаїчна демократія» Е. Тофлера та концепція мерітократії Д. Белла.

Методичні рекомендації

На семінарському заняття слід обговорити основні тези концепції «постіндустріального суспільства», яка є своєрідною проекцією «індустріального суспільства». Система «постіндустріалізму» Д. Белла характеризується п'ятьма ознаками: 1) перехід від виробництва товарів до виробництва послуг; 2) переважання серед працівників «класу» професійних фахівців і техніків; 3) провідна роль теоретичних знань, як основи нововведень в економіці, політиці і соціальній структурі суспільства; 4) орієнтація в майбутньому на методи контролю і оцінка можливих напрямів розвитку технології; 5) прийняття рішень на засадах нової «інтелектуальної технології». Ці процеси, на думку американського соціолога, уже набирають реальних життєвих форм, тоді як риси традиційного капіталізму поступово зникають.

Слід звернути увагу студентів на тезу про «економіку послуг» як одну із визначальних рис «постіндустріалізму», яка, на перший погляд, не викликає особливих заперечень. Проте варто зауважити, що характер суспільних відносин не залежить від того, в якій сфері господарства вони мають місце. В основу класового поділу суспільства Д. Белл покладає принцип знань і кваліфікації і виділяє відповідно чотири основні класи: фахівці (учені, інженери, економісти), техніки і напівфахівці, службовці, робітники, зайняті фізичною працею. Панує в «постіндустріальному суспільстві» «мерітократія» – це «нова еліта», яка скла-

дається із обдарованих осіб з усіх соціальних верств. Ця еліта стає панівною не лише у виробництві, а й у політиці.

На семінарському занятті треба розглянути специфіку соціальних суперечностей за умов постіндустріального та індустріального суспільств. Зміна соціальної структури суспільства змінює і характер суперечностей. Д. Белл писав: «Якщо для індустріального суспільства є характерною боротьба між капіталістом і робітником на підприємстві, то в постіндустріальному суспільстві конфлікт проявляється у зіткненні між фахівцем і простолюдином в організаціях і в суспільстві». Центральна ознака «постіндустріального суспільства» за Беллом – це панування науки, наукових знань. Д. Белл відриває науку від економіки, проголошує її автономність, розглядає її розвиток як передумову нової організації і структури суспільства. Основними елементами цієї структури стануть університети, наукові інститути, науково-дослідні організації. Оскільки «велика наука» перебуває поза ідеологією, то Белл намагається протиставити її «великому бізнесу».

У результаті вивчення теми «Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла» студентам необхідно:

- знати значення термінів «доіндустріальне суспільство», «індустріальне суспільство», «постіндустріальне суспільство»;
- вміти здійснювати порівняльний аналіз концепцій К. Маркса та Д. Белла;
- знати визначення концепту «мерітократія»;
- вміти встановлювати статус конкретної країни за допомогою критеріїв постіндустріальності (визначати, якою вона є: доіндустріальною, індустріальною чи постіндустріальною).

Рекомендована література

Основна

1. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учеб. пособие для студентов вузов / В. Л. Иноземцев. – М., 2000. – 421 с.
2. Вершинская О. Н. Информационно-коммуникационные технологии и общество / О. Н. Вершинская. – М. : Наука, 2007. – 377 с.
3. Иноземцев В. Л. Перспективы постиндустриальной теории в меняющемся мире / В. Л. Иноземцев // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология. – М. : Academia, 1999. – 421 с.

Семінар 3. Тема 3. Концепція довіри Ф. Фукуями

План

1. Поняття довіри, його значення.
2. Соціологічні показники довіри.
3. Поняття мережи та корпорації.
4. Соціокультурні умови ефективного функціонування мережевого підприємства.
5. Концепція «кінця історії та останньої людини»
6. Поняття мегалотимії та ізотимії.

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст поняття довіри, проаналізуйте зміст соціологічних показників наявності довіри у суспільстві.
2. Проведіть порівняльний аналіз показників макро- і мікро-довіри в українському суспільстві.
3. Надайте характеристику соціокультурного та історичного контексту феномена довіри в українському суспільстві.

Теми рефератів

1. Рівні довіри у різних країнах світу.
2. Соціокультурні умови ефективного функціонування мережевого підприємства.
3. Ліберальна демократія як оптимальна ідеологічна система за умов сучасного суспільства.
4. Критика ліберальної демократії з боку представників «правих» та «лівих» ідеологій.
5. Рівень довіри в економіці різних країн.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті слід розглянути основні тези концепції Ф. Фукуями «Довіра: соціальні чесноти і шлях до процвітання», в якій розглянуті окремі економічні, політичні та соціальні моделі реальних країн, з різним рівнем довіри (Росія, США, Англія, Франція, Німеччина, Японія, КНР, КНДР та ін.). Ф. Фукуяма розглядає різні моделі управління в цих країнах, такі як корпорація та мережа. Слід проаналізувати на семінарському занятті основні ознаки поняття довіри: «довіра – це очікування того, що інші його члени будуть вести себе більш менш передбачувано, чесно і з увагою до потреб оточуючих, у згоді з деякими загальними нормами». Дещо з цих норм відноситься до сфери «фундаментальних цінностей, однак у їх число входять і такі цілком світські речі, як

професійні стандарти і корпоративні кодекси поведінки. Як довів Ф. Фукуяма, економічне благополуччя країни визначаються універсальною культурною характеристикою – властивим їй суспільству рівнем довіри.

Треба звернути увагу студентів на той факт, що здатність людей до колективних дій, до спілкування залежить від того, якою мірою ті чи інші спільноти дотримуються схожих норм і цінностей і можуть підпорядковувати індивідуальні інтереси окремих особистостей інтересам великих груп. На основі таких цінностей виникає довіра, яке має велику і цілком конкретну економічну цінність. Наприклад, США є суспільством з високим рівнем довіри, орієнтованим на колективні інтереси, незважаючи на те, що американці вважають себе закоренілими індивідуалістами. Зниження рівня довіри в США виявляється у будь-яких змінах, що відбуваються в американському суспільстві: зростанні проценту злочинів і цивільних судових процесів; кризисі сім'ї; зменшення кількості найрізноманітніших громадських структур – об'єднань за місцем проживання, церковних парафій, профспілок, клубів, благодійних організацій; поширенні серед американців відчуття відсутності єдиних цінностей і наявності спільноті з оточуючими.

На семінарському занятті студенти мають провести порівняльний аналіз концепцій Ф. Фукуяма і Д. Белла та з'ясувати, чи існує зв'язок між концептами довіри та постіндустріалізму.

Використовуючи основні тези концепції довіри Ф. Фукуяма, студенти мають написати творчу роботу на тему «Яка організаційна форма – мережа чи корпорація – може бути більш ефективною в українському суспільстві».

У результаті вивчення теми «Концепція довіри Ф. Фукуяма» студентам необхідно:

- знати визначення термінів «довіра», «мережа», «корпорація»;
- вміти здійснювати аналіз ступеню довіри у конкретному суспільстві за допомогою соціологічних показників;
- вміти аналізувати організаційну специфіку економіки конкретного суспільства за допомогою концепта довіри.

Рекомендована література

Основна

1. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 730 с.
2. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. М.Б. Левина — М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «ЛЮКС». 2004. — 349 с.

Семінар 4. Тема 4. Концепція «зіткнення цивілізацій» та «хвиль демократизації» С. Хантінгтона

План

1. Цивілізаційний підхід до вивчення сучасних збройних конфліктів.
2. Чотири види європейських збройних конфліктів.
3. Нова поліцивілізаційна структура міжнародного співтовариства.
4. Основні принципи міжнародного урегулювання збройних конфліктів.
5. Концепція «трьох хвиль» демократизації сучасних суспільств.
6. Фактори встановлення демократичних режимів у країнах світу.

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст концепта «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.
2. Проведіть порівняльний аналіз формаційного та цивілізаційного підходів до вивчення сучасних збройних конфліктів.
3. Проаналізуйте особливості чотирьох видів європейських збройних конфліктів.
4. За яких обставин трапляються сучасні збройні міжнародні конфлікти за С. Хантінгтоном?
5. Що означає поняття «індигенізація»?
6. Які прогнози на майбутнє робить С. Хантінгтон стосовно можливого розвитку міжнародних конфліктів?
7. За яких принципів можна послабити можливість глобальних війн у майбутньому за С. Хантінгтоном?

Темі рефератів

1. Особливості сучасних збройних конфліктів.
2. Нова поліцивілізаційна структура міжнародного співтовариства.
3. Концепція «трьох хвиль» демократизації сучасних суспільств.
4. «Тест трьох ротацій» як ознака демократизації суспільства.
6. Ефекти «зіткнення цивілізацій» в Україні.
7. Сучасні дослідження соціального конфлікту.
8. Соціальна тривожність у контексті суспільних конфліктів.

Методичні рекомендації

У теорії «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона подається класифікація збройних конфліктів доби модерну: конфлікти між монархами (після Вестфальського миру), конфлікти між націями (після Французької революції), конфлікти ідеологій (після революції 1917 р.), міжцивілізаційні конфлікти на релігійному та культурному підґрунті (після 1991 р.). Аналізуючи ситуацію другого модер-

ну, С. Хантінгтон використовує поняття «індигенізація», яке означає процес відродження незападних культур. Індигенізацію завжди супроводжує десекуляризація сучасних країн, що передбачає перегляд основних параметрів модерної парадигми (серед яких є параметр секуляризації). Особливу увагу студентів на семінарському занятті слід привернути до нової структури цивілізацій, що формується в сучасному світі та складається з країн-учасниць, стрижневих країн, країн-одиначок, розколотих країн та розірваних країн. С. Хантінгтон значну увагу приділяє також формулюванню основних правил урегулювання конфліктів: це правило утримання від втручання у конфлікти, правило сумісного посередництва стрижневих країн з метою урегулювання конфліктів та правило пошуку спільних цінностей між різними цивілізаціями.

С. Хантінгтон відзначає багатополносність та поліцивілізаційність сучасної глобальної політики. На думку вченого, у світі після «холодної війни» найбільш важливими відмінностями між людьми є вже не ідеологічні, політичні або економічні, а власне культурні розходження. І хоча основними гравцями на полі світової політики залишаються національні держави, у новому світовому порядку глобальна політика постає перед нами саме як політика цивілізацій. Цивілізацію С. Хантінгтон визначає як найвище культурне утворення, що поєднує людей на основі самоідентифікації та спільності таких елементів культури, як мова, релігія, звичаї тощо. Поряд із західною цивілізацією, що поєднує культуру Північної Америки й Західної Європи, вчений виділяє ще вісім цивілізацій: слов'яно-православну, буддистську, японську, ісламську, індуську, латиноамериканську, африканську та сінську. У новому світовому порядку лінії «культурних розломів» – меж між цивілізаціями – стають тими найважливішими межами, уздовж яких і можливе виникнення основних конфліктів у глобальній політиці, які С. Хантінгтон називає «зіткненням цивілізацій».

Виникає світовий порядок, заснований на цивілізаціях: суспільства, що мають культурні подібності, співробітничать одне з одним; спроби перенесення рис однієї цивілізації до іншої виявляються марними; країни групуються навколо провідних або стрижневих країн своїх цивілізацій. Культура та різні види культурної ідентифікації (які на самому широкому рівні є ідентифікацією цивілізації) визначають моделі згуртованості, дезінтеграції та конфлікту. Причини неможливості встановлення демократії у більшій частині мусульманського світу в значній мірі криються в ісламській культурі. Розвиток посткомуністичних суспільств Східної Європи та на просторі колишнього Радянського Союзу зумовлюється цивілізаційною ідентифікацією. У світі після «холодної війни» глобальна політика вперше в історії стала багатополусною та мультицивілізаційною. Суперництво наддержав змінилося зіткненням цивілізацій. У цьому новому світі найбільш масштабні, важливі та небезпечні конфлікти відбудуться не між соціальними класами, бідними та багатими, а між народами різної культурної ідентифікації... Культурні співтовариства приходять на зміну блокам часів «холодної війни», і лінії розламу між цивілізаціями стають центральними

лініями конфліктів у глобальній політиці. У новому світі центральним фактором, що визначає симпатії та антипатії країни, стане культурна ідентичність.

В результаті вивчення теми «Концепції «зіткнення цивілізацій» та «хвиль демократизації» С. Хантінгтона» студентам необхідно:

- знати визначення поняття «індигенізація»;
- вміти аналізувати характер сучасних озброєних конфліктів;
- вміти аналізувати основні ризики «зіткнення цивілізацій»;
- вміти критично оцінювати концепції соціального конфлікту сучасних авторів.

Рекомендована література

Основна

1. Авксеньтьев В. Конфликт цивилизаций (мнение экспертов) / В. Авксеньтьев, Б. Аксюмов, А. Хоц // Социол. исслед. – 2009. – № 4. – С. 79–87.
2. Бузовский И. Социальная напряженность и тревожность в контексте диалектики общественных конфликтов / И. Бузовский // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 92–113.

Семінар 5. Тема 5. «Суспільство ризику» У. Бека. Феномен «катастрофічної свідомості»

План

1. Поняття ризику. Залежність модернізаційних ризиків від знання.
2. Ризик безробіття, ризик загострення гендерних конфліктів, ризик професійної незатребуваності, ризики міжнаціональних конфліктів.
3. У. Бек про трансформацію сучасної політики. Космополітична логіка сучасної політики.
4. Катастрофічна свідомість у сучасному світі. Масові страхи та очікування катастрофічних змін.

Контрольні запитання

1. Що означає поняття «ризик»?
2. Які соціальні ризики вивчав У. Бек?
3. Чи є екологічні ризики класовими?
4. Чому У. Бек робить висновок про можливість конфліктів між жінками та чоловіками?
5. Чому У. Бек вважає, що сучасна політика має бути космополітичною?
6. Що таке «катастрофічна свідомість» людини?
7. Чи має позитивний сенс феномен соціального страху?

Теми рефератів

1. Ризики у соціальному просторі України.
2. Ризики та катастрофи: порівняльний аналіз концептів.
3. Катастрофічна свідомість та феномен соціального страху.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті слід проаналізувати основні значення поняття «соціальний ризик» у контексті соціологічної концепції У. Бека, а також теорій К. Феофанова та О. Яницького. Особливу увагу слід приділити розгляданню основних ідей класичної монографії У. Бека «Суспільство ризику». В цій монографії У. Бек розглядає теорію двох модернів: перший модерн – це класичне індустріальне суспільство, другий модерн – це і є суспільство ризику. Під час порівняльного аналізу двох модернів в теорії У. Бека слід підключити теорії інших соціологів-модерністів, які теж намагалися розрізнити різні модифікації модерного суспільства.

Під час розглядання теорії ризику слід проаналізувати феномен залежності модернізаційних ризиків від знання; проблему локальності та глобальності модернізаційних ризиків. На думку У. Бека, існують специфічні класові ризики, які у той же час, парадоксальним образом, є позакласовими. Привертає до себе увагу наступна проблема, яку намагається вирішити У. Бек, – проблема протиставлення природи та суспільства, яка, на думку У. Бека, вже вичерпала себе, тому що у сьогоденній ризиковій ситуації природа стає частиною суспільства. На семінарському занятті слід більш глибоко проаналізувати ризик безробіття, ризик загострення гендерних конфліктів, ризик професійної незатребуваності, ризики міжнаціональних конфліктів. Під час обговорення слід стимулювати пошук студентами прикладів із власного соціального життя, що підтверджують чи спростовують висновки У. Бека.

Слід обговорити також зі студентами проблеми катастрофічної свідомості у сучасному світі, проблему масових страхів та очікування катастрофічних змін. Розглядання теми катастроф передбачає обговорення теорії функцій та дисфункцій соціального страху. Можна запропонувати студентам обговорити такі проблемні теми, як «Страх і стратегії поведінки», «Значення страху у процесі соціальної мобілізації», «Конструктивна та руйнівна поведінка», «Страх у процесі соціальної демобілізації», «Соціальна апатія та ескапізм», «Катастрофізм та зростання етнічного негативізму та ксенофобії», «Страхи на пострадянському просторі».

В результаті вивчення теми «Суспільство ризику» У. Бека. Феномен «катастрофічної свідомості» студентам необхідно:

- знати основний зміст концепцій соціального ризику;
- знати визначення понять «ризик», «катастрофа», «соціальний страх»;
- уміти аналізувати характер сучасних соціальних ризиків та зміст «катастрофічної свідомості» населення сучасних країн.

Рекомендована література

Основна

1. Бек У. Общество риска. На пути к новому модерну / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
2. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 384 с.
3. Риск в социальном пространстве. – М. : Изд-во Ин-та социологии РАН, 2001.

Додаткова

1. Феофанов К. Российская социология риска: состояние и перспектива / К. Феофанов // Социол. исслед. – 2007. – № 4. – С. 47–78.
2. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций / Ш. Эйзенштадт. – М. : Аспект-Пресс, 1999. – 416 с.
3. Яницкий О. Социология и рискология / О. Яницкий // Россия: риски и опасности «переходного» общества. – М. : Изд-во Ин-та социологии, 2001.

Семінар 6. Тема 6. Концепція «соціального впливу» Ф. Зімбардо і Л. Ляйппе

План

1. Три стратегії соціального впливу на людину.
2. Поняття установки. Установка та Я-концепція людини.
3. Стратегія зміни поведінки без зміни установок людини.
4. Стратегій зміни поведінки через зміну установок. Когнітивний дисонанс.
5. Стратегія зміни установок з метою подальшої зміни поведінки людини. Соціальний вплив ЗМІ.
6. Соціо-психологічний профіль «творчого дисидента» та конформіста.

Контрольні запитання

1. Які стратегії соціального впливу на людину є більш популярними у сучасному суспільстві?
2. Як можна протистояти соціальному впливові в умовах сучасних організацій?
3. Розкрийте значення концепту когнітивного дисонансу.
4. Дайте визначення понять шейпінгу, підкорення, конформізму, поступливості.
5. Що таке «ефект відстрочки»?

Теми рефератів

1. Соціальний вплив ЗМІ.
2. Соціо-психологічний профіль «творчого дисидента».
3. Засоби протистояння соціальному впливові.
4. Структура соціального впливу.
5. Основні принципи соціального впливу.

Методичні рекомендації

На семінарському заняття слід розглянути визначення поняття соціального впливу. Найбільш очевидне визначення можна дати виходячи з того, що соціальний вплив включає до себе процеси, засобом яких люди прямо чи опосередковано впливають на думки, почуття і вчинки інших людей. Існує багато технік соціального впливу, але всі вони укладаються в рамки певних процесів, що залежать від того, як люди мислять, що вони відчувають і переживають, а також як вони приймають різні рішення. Виходячи з класифікації Ф. Зімбардо, соціальний вплив існує в трьох різних середовищах взаємодії: міжособистісної (спілкування один на один з людиною завжди так чи інакше веде за собою вплив), спеціально створюваної (наприклад, на лекції), або в середовищі ЗМІ. Різниця між конформністю по відношенню до власних норм і конформністю по відношенню до норм інших людей, яких людина особисто не приймає, робить необхідним проведення кордону між особистим сприйняттям впливу і публічної поступливістю бажанням інших. Вплив, який змінює поведінку людини в потрібному напрямку (але яке не обов'язково призводить до зміни особистої установки), називається публічної поступливістю.

Студенти мають розглянути основні принципи соціального впливу.

- 1) Принцип обміну. Люди часто не люблять відчувати себе зобов'язаними комусь і намагаються віддячити іншим позитивним вчинком.
- 2) Принцип послідовності. Всі намагаються відповідати (у своїх очах і в очах оточуючих) тому образу, що був створений раніше. Якщо людина зробила вибір або зайняла певну позицію, вона буде прагнути поводитися відповідно до прийнятих на себе зобов'язань і намагатися виправдати раніше прийняте рішення – ось у чому полягає принцип послідовності. Тобто, більшість людей прагнуть бути і виглядати послідовними у своїх словах і справах. В основі цієї схильності до послідовності лежать три фактора. По-перше, послідовність в поведінці високо оцінюється співтовариством. По-друге, послідовна поведінка сприяє вирішенню самих різних завдань у повсякденному житті. По-третє, орієнтація на послідовність створює можливості для формування цінних стереотипів в складних умовах сучасного існування.
- 3) Принцип соціального доказу. Як і інші засоби впливу, даний принцип забезпечує людину корисними раціональними методами визначення лінії поведінки.

В результаті вивчення теми «Концепція «соціального впливу» Ф. Зімбардо

і Л. Ляйппе» студентам необхідно:

- знати основний зміст концепцій соціального впливу;
- знати визначення понять «шейпінг», «конформність», «поступливість», «когнітивний дисонанс», «установка»;
- вміти аналізувати зміст сучасних стратегій соціального впливу на людину.

Рекомендована література

Основна

1. Зимбардо Ф. Социальное влияние / [Пер. с англ. Н. Мальгина, А. Федорова]. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.
2. Тернер Д. Социальное влияние / Тернер Д. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.

Семінар 7. Тема 7. Суспільство пропаганди та маніпулювання свідомістю

План

1. Поняття пропаганди та маніпулювання свідомістю.
2. Сучасні методи пропаганди.
3. Методи маніпулювання свідомістю. Crisis-management як засіб маніпулювання свідомістю.
4. Методи протистояння маніпулятивному впливові на людину.
5. Засоби розпізнавання факту пропаганди і маніпуляції свідомістю.

Контрольні запитання

1. Розкрийте значення понять пропаганди та маніпулювання свідомістю.
2. Які існують сучасні методи пропаганди. Як їм протидіяти?
3. Що таке інформаційно-комунікативний марафон (ІКМ)?
4. Що таке crisis-management?
5. Який існує зв'язок між суспільством стеження та суспільством пропаганди?
6. Які прийоми маніпулювання особистістю практикує влада у суспільстві стеження?

Теми рефератів

1. Особливості Agenda-пропаганди.
1. Візуальний вплив на людину у сучасному суспільстві пропаганди.
2. Crisis-management як засіб маніпулювання свідомістю.
3. Засоби розпізнавання факту пропаганди і маніпуляції свідомістю.
4. Технології інформаційно-психологічного впливу на людину у суспільстві пропаганди.
5. Маніпулювання особистістю у суспільстві стеження.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті слід проаналізувати основні поняття концепції пропаганди та маніпулювання свідомістю. Одним із головних концептів в цій теорії є поняття «індивідуація», яке слід відрізнити від терміна «індивідуальність». Всі суспільства використовують інформацію з метою контролювання думок та поведінки людини, тому інформаційне суспільство треба розглядати також й з критичної точки зору.

Слід звернути увагу студентів на поняття «інформаційна війна», яке треба відрізнити від поняття «інформаційно-психологічної війни», що традиційно використовується у переносному значенні. Під час розгляду концепції пропаганди та маніпулювання свідомістю доцільно підключити теорії Аронсона Е., Пратканіса Е., Грачова Г. та Мельника І., які розвивали критичне бачення проблем інформаційного суспільства. У монографіях цих авторів «Доба пропаганди» та «Маніпулювання особистістю» розглядаються ризики тотальної підконтрольності людини в сучасному суспільстві, ризик втрати свободи особистості, ризик таємного маніпулювання свідомістю людини. Слід розглянути різні сучасні форми та методи маніпулювання свідомістю людини, а також проаналізувати засоби протидії негативному впливові з боку маніпуляторів.

На семінарському занятті слід привернути увагу студентів до різноманітних критичних оцінок сучасного інформаційного суспільства та ініціювати творче обговорення інших ризикових ситуацій, що загрожують свободі та незалежності сучасної людини. Можна спробувати проаналізувати українську суспільну ситуацію з точки зору наявності в ній практик стеження за думками чи поведінкою людини.

В результаті вивчення теми «Суспільство пропаганди та маніпулювання свідомістю» студентам необхідно:

- знати визначення понять «пропаганда» та «маніпулювання свідомістю»;
- вміти аналізувати характер інформаційних засобів ведення війни;
- вміти аналізувати основні ризики суспільств «стеження» та пропаганди.

Рекомендована література

Основна

1. Аронсон Э. Эпоха пропаганды. Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление / Аронсон Э., Пратканис Э. – СПб.: Еврознак, 2003. – 384 с.
2. Грачев Г. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Грачев Г., Мельник И.. – М.: Алгоритм, 2002. – 331 с.

Семинар 8. Тема 8. Віртуальна соціологія. Феномен Інтернет-залежності

План

1. Основні проблеми сучасної віртуальної соціології.
2. Феномен формування віртуальних товариств.
3. Культура реальної віртуальності.
4. Соціально-психологічні аспекти спілкування в Інтернеті.
5. Поняття та критерії Інтернет-залежності.
6. Причини Інтернет-залежності.
7. Засоби подолання Інтернет-залежності.

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст терміну «реальна віртуальність».
2. Які існують критерії Інтернет-залежності?
3. Які існують причини Інтернет-залежності?
4. Назвіть критерії віртуальних співтовариств.

Теми рефератів

1. Трансформації ЗМІ у віртуальному суспільстві
2. Основні ризики у «Галактиці Інтернет».
3. Соціальні сеті та феномен Інтернет-залежності.
4. Теоретико-методологічні підходи до я феномену Інтернет-залежності
5. Феномен Інтернет-залежності як предмет дослідження в західній та вітчизняній соціології.
6. Умови, мотиви і механізми формування інтернет-залежної поведінки молоді

Методичні рекомендації

У роботі «Галактика Інтернет» М. Кастельс сконцентрував увагу на трансформації суспільних відносин у різних галузях під впливом Інтернету. Слід обговорити зі студентами основні проблеми, пов'язані з розвитком мережевого суспільства та з поширенням Інтернету, до яких М. Кастельс відносить такі: наявність великої кількості людей, що не мають доступу до Інтернету; ймовірність того, що Інтернет стане чиеюсь власністю; загрозу посилення інтенсивності експлуатації природних ресурсів та посилення деградації навколишнього середовища тощо.

Студенти мають ознайомитися з монографією російського соціолога Д. Іванова «Віртуалізація суспільства» та провести порівняльний аналіз концепцій Д. Іванова та М. Кастельса. Також студенти мають знати основні положення соціології кіберкомунікації, що було викладено у статтях С. Коноплицького.

На семінарському занятті слід розглянути визначення інтернет-залежності, критерії та оціночні інструменти. Термін «інтернет-залежність» запропонував А. Голдберг в 1996 році для опису патологічної тяги до використання Інтернет. А. Голдберг характеризує інтернет-залежність як «надають згубний вплив на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову або психологічну сфери діяльності». Багато дослідників визначають інтернет-залежність як нав'язливе бажання вийти в Інтернет і нездатність вийти з Інтернету та порівнюють інтернет-залежність з іншими видами залежностей. Синонімами інтернет-залежності є інтернет-адикція, нетаголізм, віртуальна адикція. К. Янг приводить 4 симптоми Інтернет-залежності: 1. Нав'язливе бажання перевірити e-mail. 2. Постійне очікування наступного виходу в Інтернет. 3. Скарги оточуючих на те, що людина проводить занадто багато часу в Інтернеті. 4. Скарги оточуючих на те, що людина витрачає занадто багато грошей на Інтернет.

Причиною виникнення Інтернет-залежної поведінки є занадто швидкий розвиток Інтернет-технологій. На семінарському занятті слід розглянути макро- і мікросоціальні фактори феномена інтернет-залежності. Виділяють наступні чинники інтернет-залежності: особистісні якості (під особистісними якостями мають на увазі наявність схильності до розвитку аддиктивності або залежності); незадоволена потреба (мова йде про потреби людини, визначені А. Маслоу, серед яких є потреба у безпеці, у любові, повазі і визнанні); сурогат міжособистісних контактів (люди, які схильні до аддиктивності, не довіряють соціальним контактам, бо вважають, що люди є непередбачуваними; у наслідок цього, адиктивні особистості воліють знаходитися на дистанції до співрозмовників; інші фактори (маються на увазі втрати, які для людини стали критичними, наприклад, втрата статусу, друзів, близьких, тощо).

В результаті вивчення теми «Віртуальна соціологія. Феномен Інтернет-залежності» студентам необхідно:

- вміти аналізувати специфіку ситуації «реальної віртуальності»;
- вміти аналізувати основні проблеми «галактики Інтернет»;
- знати визначення поняття «Інтернет-залежність»;
- вміти аналізувати основні ризики, пов'язані з Інтернет-залежністю.

Рекомендована література

Основна

1. Акутина С. Интернет-зависимость как фактор социально-психологического влияния на современную молодежь [Электронный ресурс] / С.П.Акутина, Е.С.Хрустова // Культура и образование / Москва, 2014. – Режим доступа: <http://vestnik-rzi.ru/2014/11/2537>.
2. Войскунский А. Феномен зависимости от Интернета / А.Е. Войскунский // Гуманитарные исследования в Интернете – 2005. – №1. – С. 100-131.

3. Корытнікова Н. Интернет-зависимость и депривация в результате виртуальных взаимодействий / Н.В. Корытнікова // Социс. – 2010. – № 6. – С.70-79.
4. Цой Н. Феномен интернет-зависимости в интерпретации теории функционализма / Н. А. Цой // Политика и общество. – 2011. – № 7. – С. 45-55.

Модуль 2. Ситуація постмодерну. Основні риси постмодерністського суспільства

Семінар 9. Тема 9. Загальна характеристика ситуації постмодерну

План

1. Порівняльний аналіз концептів «модерн» і «постмодерн».
2. Постмодерн у філософії.
3. Постмодерн у мистецтві.
4. Постмодерн у соціальній сфері.
5. Постмодерн у культурі та освіті.

Контрольні запитання

1. У чому полягають основні принципи ситуації постмодерну на відміну від принципів модерну?
2. Що означають концепти «деконструкції», «децентрації», «диферанції» Ж. Дерріда?
3. Як аналізує сучасну соціальну ситуацію М. Фуко, використовуючи концепцію «паноптікума»?
4. Що має на увазі під терміном «мовна гра» Ж.-Ф. Ліотар?
5. Проаналізуйте специфіку постмодерної ситуації у мистецтві на прикладі дадаїзму.
6. Надайте характеристику постмодерної ситуації на рівні міжнародних відносин; на рівні внутрішньосупільних відносин; на рівні міжособистісних відносин.
7. У чому полягає специфіка постмодерної соціології на відміну від модерної?

Темі рефератів

1. Концепція деконструкції Ж. Дерріда.
2. Суспільство як «паноптікум» у концепції М. Фуко.
3. «Стан постмодерну» Ж.-Ф. Ліотара.
4. Постмодерн у архітектурі та мистецтві.
5. Постмодерн у сфері освіти.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті слід акцентувати концептуальну різницю між модерною і постмодерною парадигмами, використовуючи такі критерії, як моністичність – плюралістичність, ієрархізм – антиієрархізм, цілеспрямованість розвитку – різноспрямованість розвитку, спроектованість – спонтанність соціального руху, тощо. Слід звернути увагу студентів на те, що у курсі йдеться саме про ситуацію, а не про теорію чи філософію постмодерну, – ситуацію, що розгортається у різних вимірах людського існування.

Оскільки осмислення ситуації постмодерну починається саме у філософії у 60-ті роки 20 століття, тому вивчення постмодерної соціології слід починати з розгляду саме філософських концепцій таких видатних французьких філософів-постструктуралістів, як Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж.-Ф. Ліотар та інших.

Слід привернути увагу студентів до того, як основні принципи постмодерного мислення «працюють» у самих різних напрямках – у мистецтві, в архітектурі, в культурі, в освіті, в політиці, в соціології.

Однією з пріоритетних форм пошуку матеріалу за темою є самостійна робота студентів з першоджерелами. Вона передбачає оволодіння знаннями з даної дисципліни шляхом дослідження рекомендованої та іншої літератури, що додатково стимулює інтеріоризацію: завдань, принципів, функції дисципліни; особливостей постмодерної соціологічної думки.

В результаті вивчення теми «Загальна характеристика ситуації постмодерну» студентам необхідно:

- вміти визначати предмет, план та специфіку курсу;
- знати місце курсу в загальній структурі соціологічного знання й вміти провадити порівняльний аналіз загально-соціологічних концепцій видатних соціологів-класиків та постмодерністів;
- вміти визначати специфіку модерного і постмодерного етапів в розвитку соціології;
- вміти розкривати специфіку поняття постмодерн.

Рекомендована література

Основна

1. Иноземцев В. Л. Экспансия творчества – вызов экономической эпохе / В. Л. Иноземцев // Полис. – 1997. – № 5. – С. 35-49.
2. Иноземцев В. Л. Теория постиндустриального общества как методологическая парадигма российского обществоведения / В. Л. Иноземцев // Вопросы философии. – 1997. – № 10. – С.81-99.
3. Ионин Л. Г. Социология культуры / Л. Г. Ионин. – М. : Логос, 1998. – 280 с.
4. Кравченко С. Социология модерна и постмодерна / С. Кравченко. – М., 2009. – 457 с.

Семінар 10. Тема 10. Теорія постмодернізації суспільства Рональда Інглхарта

План

1. Матеріальні та постматеріальні цінності модерного та постмодерного суспільств.
2. Теорія міжгенераційних змін цінностей.
3. Гіпотеза цінності відсутнього.
4. Гіпотеза соціалізаційного лага.
5. Патерни ознак модернізаційного та постмодернізаційного суспільств.
6. Прогнози щодо подальшого розвитку постмодернізаційних процесів.

Контрольні запитання

1. У чому полягає різниця між базовими цінностями модерного та постмодерного суспільств за Р. Інглхартом?
2. Як відбувається міжгенераційна зміна цінностей за Р. Інглхартом?
3. Поясніть, які цінності стають пріоритетними у постмодернізаційному суспільстві (для відповіді треба використати гіпотезу цінності того, чого не вистачає).
4. Чи можуть миттєво змінитися цінності людей у тих суспільствах, що раптом розбагатіли (для відповіді треба використати гіпотезу соціалізаційного лага).
5. Які патерни ознак постмодернізації пропонує Р. Інглхарт?
6. Які прогнози щодо подальшої постмодернізації сучасних суспільств робить Р. Інглхарт?

Теми рефератів

1. Концепція постмодернізації суспільства Р. Інглхарта в контексті інших постмодернізаційних теорій.
2. Українське суспільство крізь призму концепції постмодернізації Р. Інглхарта.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті треба звернути увагу студентів на динамічність концепту «постмодернізація», що висувається Р. Інглхартом. Процес постмодернізації сучасного західного суспільства ще не завершено, та й взагалі не може бути завершено, тому що за умов істотних змін у економіці цих країн (у разі втрачання рівня економічного достатку) цілком можливий «відкат» до рівня модернізму.

Згідно з Інглхартом Р., постмодернізація корелює з розповсюдженням постматеріальних цінностей. Увагу студентів слід привернути до того факту, що

постматеріальні цінності не є анти-матеріальними, адже матеріальні цінності не втрачають своєї значущості для «постмодерної» людини (хоча вже не є пріоритетними).

Основні гіпотези, що висуває Р. Інглхарт, – гіпотеза цінності відсутнього, а також гіпотеза соціалізаційного лага, – слід аналізувати на семінарському занятті виходячи з української соціальної ситуації, тобто на прикладі тих соціальних явищ, що є показовими для українського соціуму.

На семінарському занятті слід розглянути патерни, що характеризують постмодерне суспільство та суспільство, що є економічно нестабільним. Кожний паттерн включає до себе за Р. Інглхартом соціальні ознаки за такими напрямками – релігія, політика, економіка, сфера сімейних та сексуальних відношень. Особливу увагу студентів слід привернути до прогнозів Р. Інглхарта щодо майбутніх культурно-ціннісних змін у світі.

Під час розгляду прогнозів Р. Інглхарта стосовно майбутніх процесів постмодернізації, треба спрямувати студентів на пошук моделей розвитку саме українського суспільства, а також на вирішення таких запитань: за яких умов в Україні зможуть перемагати постматеріальні цінності; через який проміжок часу в українському суспільстві зможуть набрати обертів постмодернізаційні процеси.

На семінарському занятті слід також розглянути співвідношення таких понять, як «постмодернізація», «трансформація», «транзитність», «модернізація», «перехід», «зміна».

В результаті вивчення теми «Теорія постмодернізації суспільства Рональда Інглхарта» студентам необхідно:

- знати основний зміст теорії Р. Інглхарта;
- вміти провадити порівняльний аналіз концепцій Р. Інглхарта, М. Маклюєна, Д. Белла, Е. Тоффлера;
- знати визначення концептів «соціалізаційний лаг», «міжгенераційна зміна цінностей», «авторитарний рефлекс» та інших;
- вміти використовувати патерни ознак постмодернізаційного суспільства задля прогнозів щодо подальшого розвитку сучасного світу.

Рекомендована література

Основна

1. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности / Р. Инглхарт // Полис. – 1997. – № 4. – С.21-37.
2. Инглхарт Р. Человеческое развитие и «взрыв» демократии: вариации измененный режимов среди 60 обществ / Р. Инглхарт, Х. Вельцель // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 1. – С. 85–118.
3. Маслоу А. Мотивация и личность : пер. с англ. / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.

Додаткова

1. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві / О. М. Балакірева // Український соціум. – 2002. – № 1. – С. 21–32.
2. Беляєва Л. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации / Л. Беляєва // Социол. исслед. – 2009. – № 1. – С. 33–42.
3. Наумова М. «Матеріалізм» і «постматеріалізм» як типи ціннісних преференцій населення України / М. Наумова // Соціокультурні ідентичності та практики / під ред. А. Ручки. – К., 2002. – 315 с.
4. Паниотто В. Динамика ксенофобии и антисемитизма в Украине (1994–2007) / В. Паниотто // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 1. – С. 197–214.
5. Сокурянская Л. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Сокурянская. – Харьков, 2006. – 576 с.

Семінар 11. Тема 11. Концепція суспільства споживання Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона

План

1. Суспільство споживання versus суспільство праці.
2. Споживання як система соціальної диференціації людей.
3. Кредит та реклама як стимулятори споживання.
4. Концепція «втраченої особистості» Ж. Бодрійяра.
5. Концепція симулякрів та симуляції.
6. «Смерть особистості» Ф. Джеймісона.
7. «Пастіш» та «шизофренія» як ознаки постмодерного індивіда.

Контрольні запитання

1. Які соціальні функції виконує інститут споживання у сучасному постмодерному суспільстві за Ж. Бодрійяром?
2. Яку роль виконує реклама та кредит у стимулюванні процесів споживання?
3. Які основні моделі поведінки, що використовуються у рекламі, аналізує Ж. Бодрійяр?
4. Що має на увазі Ж. Бодрійяр, коли говорить, що «у суспільстві споживання особистість втрачена»?
5. Які терміни є спільними для концепцій Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона?
6. Що позначають терміни Ф. Джеймісона «пастіш» та «шизофренія»?

Теми рефератів

1. Основні концепти монографії Ж. Бодрійяра «Суспільство споживання».
2. Основні концепти монографії Ж. Бодрійяра «Система речей».
3. Основні ідеї статті Ж. Бодрійяра «Реквієм за масмедіа».
4. Соціологія реклами Ж. Бодрійяра.
5. Сучасне суспільство як суспільство симулякрів (Ж. Бодрійяр та Ф. Джеймісон).
6. Основні положення соціології постмодерну Ф. Джеймісона.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті слід розглянути основні положення соціологічної роботи Ж. Бодрійяра «Суспільство споживання», в якій автор аналізує специфіку процесу споживання не як економічного, а як соціологічного феномену, що провадить соціальну стратифікацію населення конкретного суспільства. Як підкреслює Ж. Бодрійяр, система споживання компенсує недоліки системи вертикальної мобільності у суспільстві, даючи людині можливість за допомогою знаків отримати «соціальну повагу», якої він не має насправді.

Слід зауважити, що й такий економічний термін, як кредит, Ж. Бодрійяр розглядає у нетрадиційному напрямку – як соціологічний концепт, що стимулює саме соціальні процеси соціалізації людини за допомогою споживання.

У монографії «Суспільство споживання» Ж. Бодрійяр розвиває теорію соціології реклами (слід звернути увагу студентів на те, що Ж. Бодрійяр зробив значний внесок у сучасну соціологію реклами). Ж. Бодрійяр розглядає дві основні моделі (чоловічу та жіночу) та одну «серединну» (гермафродитну) модель, що домінують у сучасній рекламі. На семінарському занятті слід розглянути специфіку кожної з них, а також спробувати проаналізувати, чи домінують вони в українській рекламі зараз, майже через сорок років після написання книги «Суспільство споживання».

Особливу увагу на семінарі слід привернути до такого популярного зараз терміну, як «симулякри». Симулякри, як «підробки оригіналу», домінують в усіх галузях сучасного суспільства, як вважає Ж. Бодрійяр. Разом зі студентами, слід спробувати знайти приклади симулякрів у самих різних сферах українського соціального життя (в економіці, у політиці, у мас-медіа, у рекламі, в шоу-бізнесі, тощо).

Слід також провести порівняльний аналіз концепцій Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона, в яких можна виявити кілька спільних концептів, наприклад, «симулякри», «суспільство споживання». Можна виявити певний паралелізм між концепцією «втраченої особистості» Ж. Бодрійяра та концепцією «смерті особистості» Ф. Джеймісона. Слід розглянути обидві концепції та зосередити увагу студентів на термінах «пастіш» та «шизофренія», які активно використовує Ф. Джеймісон.

В результаті вивчення теми «Концепція суспільства споживання Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймисона» студентам необхідно:

- знати основний зміст теорій Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймисона;
- вміти провадити порівняльний аналіз концепцій Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймисона;
- розуміти значення концептів «суспільство споживання», «втрачена особистість», «пастіш», «шизофренія» та інших;
- розуміти відмінність постмодерних концепцій Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймисона (наприклад, їх жорстку критичність та радикальність) від концепцій інших представників соціології постмодерну.

Рекомендована література

Основна

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр // Философия эпохи постмодерна : сб. переводов и рефератов. – Минск, 1996. – С. 32–47.
2. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр. – М. : Рудомино, 1995. – 172 с.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр. – М. : Республика, 2006. – 269 с.
4. Джеймисон Ф. Постмодернизм и общество потребления [Электронный ресурс] / Ф. Джеймисон. – Режим доступа: интернет-журнал «Логос», http://www.ruthenia.ru/logos/number/2000_4/10.htm. – Загл. с экрана.

Додаткова

1. Бодрийяр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту : пер. с франц. Н. Сулова / Ж. Бодрийяр. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 199 с.
2. Бодрийяр Ж. Реквием по масс-медиа [Электронный ресурс] / Ж. Бодрийяр. – Режим доступа : www.soc.lib.ru. – Загл. с экрана.

Семінар 12. Тема 12. Постмодерна соціологія З. Баумана.

Практична соціологія П. Бурдьє

Тема 13. Постмодерна ситуація в Україні

План

1. Нові концепти постмодерної соціології З. Баумана.
2. Інтерпретування як основна інтенція постмодерної соціології.
3. Критика глобалізаційних процесів (З. Бауман).
4. Нові критерії стратифікації суспільства у глобальному суспільстві.
5. Практична соціологія П. Бурдьє.
6. Поняття габітуса, соціального поля, соціальних практик, соціального простору П. Бурдьє.

7. Види капіталів за П. Бурдьє.
8. Постмодернізація соціальних відношень в Україні: бажане чи реальне?

Контрольні запитання

1. Які концепти висуває З. Бауман замість традиційних концептів соціології?
2. Чим мають займатися соціологи згідно З. Бауману, – пошуком соціальних законів чи інтерпретуванням соціальної дійсності?
3. Чому З. Бауман критикує процеси глобалізації у сучасному світі?
4. Які нові критерії стратифікації сучасного суспільства висуває З. Бауман?
5. Що так «габітус» за П. Бурдьє?
6. Які види капіталу розглядає П. Бурдьє?
7. Як співвідносяться мікро- та макросоціологічні штудії у соціології П. Бурдьє?
8. Чи можна спостерігати постмодернізаційні процеси в Україні (надайте відповідь, використовуючи теорії Д. Белла, Е. Тоффлера, М. Маклюєна, Р. Інглхарта, Ж. Бодрійєра, Ф. Джеймісона)?

Теми рефератів

1. В. Танчер про постмодернізаційні процеси в Україні.
2. Постмодернізаційні моделі мислення та соціальних відносин в Україні.
3. Є. Головаха про постмодернізаційні моделі поведінки у сучасній Україні.

Методичні рекомендації

На семінарському занятті слід звернути увагу студентів на наступну особливість теорії З. Баумана: якщо інші теоретики-постмодерністи намагалися проаналізувати реальні процеси постмодернізації суспільства, то З. Бауман, перед усім, аналізує внутрішньосоціологічну ситуацію та намагається з'ясувати умови, за яких соціологія зможе позбавитися модерних характеристик статичного соціологізму Е. Дюркгейма чи Т. Парсонса та стане працювати у системі координат процесуальності, випадковості, принципової незавершуваності, незакріплюваності розвитку.

На семінарі слід розглянути концепцію глобалізації З. Баумана, яка є досить нетрадиційною: З. Бауман жорстко критикує глобалізаційні процеси як такі, що встановлюють світову тотальну владу транснаціональних структур, які винищують національний суверенітет та примушують уряди різних держав виконувати правила політики світової транснаціональної еліти.

З. Бауман підкреслює, що за нових соціальних умов слід використовувати нові критерії стратифікації суспільства – критерії географічної та територіальної мобільності людини. Якщо для мешканців «першого світу» державні кордони відкриті, то для мешканців «другого світу» імміграційний контроль стає більш суворим. Під час розгляду соціології П. Бурдьє, слід звернути увагу студентів на той факт, що П. Бурдьє одним з перших у світовій соціології почав розробляти інтеграційну теорію мікро- та макропроцесів у сучасному суспільстві.

тві. Терміни П. Бурдьє «габітус», «соціальний капітал», «культурний капітал», «соціальне поле», «соціальні практики» набувають популярності в усьому світі.

Другу половину семінарського заняття слід присвятити аналізуванню української соціальної ситуації та спробувати відповісти на запитання, чи мають місце в нашому суспільстві постмодернізаційні процеси? Знайти відповідь на це запитання можна за допомогою теорій постмодерністів, які вже було розглянуто: Д. Белла, Е. Тоффлера, М. Маклюєна, Р. Інглхарта, Ж. Бодрійяра, Ф. Джеймісона, П. Бурдьє.

Також слід розглянути на семінарі концепцію постмодернізації українського суспільства В. Танчера. Наприкінці заняття слід спробувати з'ясувати, який концепт в більшій мірі підходить для аналізування української ситуації, – модернізація, постмодернізація, транзиція чи трансформація?

В результаті вивчення теми «Постмодерна соціологія З. Баумана. Практична соціологія П. Бурдьє. Українська постмодерна ситуація» студентам необхідно:

- знати основний зміст концепцій З. Баумана та П. Бурдьє;
- вміти аналізувати специфіку постмодерної соціології;
- розуміти значення концептів «емерджентність», «габітус», «соціальне поле», «соціальні практики», «символічний капітал», «культурний капітал» та інших;
- вміти використовувати концепти З. Баумана та П. Бурдьє під час аналізу конкретно-соціологічних проблем;
- вміти аналізувати українську ситуації за допомогою теорій постмодерних авторів.

Рекомендована література

Основна

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман. – М. : Весь мир, 2004. – 188 с.
2. Бауман З. Текучая современность / З. Бауман. – М., СПб. : Питер, 2008. – 422 с.
3. Бурдьє П. Начала / П. Бурдьє. – М. : Sociologos, 1994. – 196 с.
4. Танчер В. Політичні партії та рухи у світлі «ситуації постмодерну» / В. Танчер, О. Карась, О. Кучеренко. – К., 1997. – 44 с.

Додаткова

1. Головаха Е. И. Социальное безумие: история, теория и современная практика / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К., 1994. – 144 с.
2. Ковалиско Н. Многомерный анализ социальной стратификации современного украинского общества / Н. Ковалиско, Р. Савчинский // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2007. – № 3. – С. 5–37.
3. Козырева П. Межличностное доверие в контексте формирования социального капитала / П. Козырева // Социол. исслед. – 2009. – № 1. – С. 43–54.
4. Ручка А. О. Курс історії теоретичної соціології / А. О. Ручка, В. В. Танчер. – К. : Наук. думка, 1995. – 223 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема	Індивідуальні завдання	Кількість годин	Літературне джерело
1. Загальна характеристика модерної парадигми	<p>Письмово підготуйте відповіді:</p> <p>1)розкрийте характерні риси основних параметрів ситуації модернізму та виділіть основні принципи;</p> <p>2)виділіть фактори, що впливають на специфіку модерністського вирішення проблем;</p> <p>3)дайте визначення суспільства з модерністської точки зору.</p> <p>Підготуйте реферати на теми :</p> <p>1)Концепція постфордизму;</p> <p>2)Порівняльний аналіз фордизму та постфордизму;</p> <p>3)Глобалізація як феномен модернізму.</p> <p>Проблемні завдання № 1, 2.</p>	4	<p>1. Иноземцев В. Л. Вестернизация как глобализация и «глобализация» как американизация / В. Л. Иноземцев // Вопр. философии. – 2004. – № 4. – С. 58–69.</p> <p>2. Мартинелли А. От мировой системы к мировому обществу? / А. Мартинелли // Социол. исслед. – 2009 – № 1. – С. 57–71.</p> <p>4.Мартинелли А. Глобальная модернизация. Переосмысляя проект современности / А. Мартинелли. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. унта, 2006. – 230 с.</p> <p>5.Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004.</p> <p>6.Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект / Ю. Хабермас // Вопросы философии. – 1992. – № 4. – С. 58-87.</p>
2. Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла.	<p>Проблемні завдання № 7, 8.</p> <p>1.Розкрийте зміст терміна «постіндустріальне суспільство».</p> <p>2.Письмово проведіть порівняльний аналіз теорій Е. Тоффлера та Д. Белла.</p> <p>3.Письмово опишіть сучасне</p>	4	<p>1. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учеб. пособие для студентов вузов / В. Л. Иноземцев. – М., 2000.</p> <p>2. Кузнецов М. М. Философия Маршала Маклюэна и коммуникативные стратегии Интернета [Электронный ресурс] / М. М. Кузнецов. –</p>

	українське суспільство за допомогою теорії М. Маклюена.		Режим доступа : http://www.isn.ru/info/seminardoc/Mclw.doc . 3. Вершинская О. Н. Информационно-коммуникационные технологии и общество / О. Н. Вершинская. – М. : Наука, 2007. – 377 с. 4. Иноземцев В. Л. Перспективы постиндустриальной теории в меняющемся мире / В. Л. Иноземцев // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология. – М. : Academia, 1999. – 421 с.
3. Концепція довіри Ф. Фукуями	<p>Письмово підготуйте відповіді:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціологічні показники наявності довіри у суспільстві. Макро- та мікро-довіра. 2. Показники довіри в українському суспільстві. 3. Соціокультурний та історичний аспекти феномена довіри. Рівні довіри у різних країнах світу. 4. Поняття мережи та корпорації у концепції Ф. Фукуями. Співвідношення понять довіри, мережи та корпорації. <p>Підготуйте реферати на теми :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція «кінця історії та останньої людини» Ф. Фукуями. 2. Ліберальна демократія як оптимальна ідеологічна система за умов 	4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 730 с. 2. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. М.Б. Левина — М.: ООО «Издательство АСТ»: ОАО «ЛЮКС». 2004. — 349 с.

	сучасного суспільства. 3. Критика ліберальної демократії з боку представників «правих» та «лівих» ідеологій.		
4. Концепція «зіткнення цивілізацій» та «хвиль демократизації» С. Хантінгтона	1. Складіть глосарій за темою. 2. Охарактеризуйте письмово (на 2 стор.) основні ідеї С. Хантінгтона. 3. Проблемне завдання № 6. 4. Підготуйте реферати: 1) Основні концепти монографії С. Хантінгтона «Зіткнення цивілізацій». 2) Основні ідеї монографії С. Хантінгтона «Третя хвиля».	4	1. Авксеньтьев В. Конфликт цивилизаций (мнение экспертов) / В. Авксеньтьев, Б. Аксюмов, А. Хоц // Социол. исслед. – 2009. – № 4. – С. 79–87. 2. Бузовский И. Социальная напряженность и тревожность в контексте диалектики общественных конфликтов / И. Бузовский // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 92–113.
5. «Суспільство ризику» У. Бека. Феномен «катастрофічної свідомості»	1. Підготуйте глосарій за темою. 2. Проблемні завдання № 3, 4, 5. 3. Підготуйтеся до дискусії на тему «Прояви катастрофічної свідомості у українців». 4. Письмово обґрунтуйте відповідь: «Які соціальні ризики найбільш помітні в Україні?».	4	1. Бек У. Общество риска. На пути к новому модерну / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с. 2. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 384 с.
6. Концепція «соціального впливу» Ф. Зімбардо і Л. Ляйппе	Письмово підготуйте відповіді: 1. Три стратегії соціального впливу на людину. 2. Стратегія зміни поведінки через зміну установок. 3. Когнітивний дисонанс. Концеп-	4	1. Зимбардо Ф. Социальное влияние / [Пер. с англ. Н. Мальгина, А. Федорова]. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с. 2. Тернер Д. Социальное влияние / Тернер Д. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.

	пція дисонансу Л. Фестингера. Підготуйте глосарій за темою.		
7. Суспільство пропаганди та маніпулювання свідомістю	<p>1. Проблемне завдання № 6.</p> <p>2. Письмово обґрунтуйте відповідь: «Чи існують в Україні ознаки «суспільства стеження?»».</p> <p>3. Підготуйте реферати:</p> <p>1) Пропаганда як засіб маніпулювання свідомістю особистості;</p> <p>2) Порівняльний аналіз концепцій інформаційного суспільства М. Кастельса та Е. Гідденса.</p>	4	<p>1. Ритцер Д. Современные социологические теории / Д. Ритцер. – СПб. : Питер, 2002.</p> <p>2. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004.</p> <p>3. Аронсон Э. Эпоха пропаганды. Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление / Аронсон Э., Пратканис Э. – СПб.: Еврознак, 2003. – 384 с.</p> <p>4. Грачев Г. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Грачев Г., Мельник И. – М.: Алгоритм, 2002. – 331 с.</p>
8. Віртуальна соціологія. Феномен Інтернет-залежності	<p>1. Розкрийте зміст терміна «реальна віртуальність».</p> <p>2. Письмово проведіть порівняльний аналіз теорій М. Кастельса та Д. Іванова.</p> <p>Підготуйте реферати:</p> <p>1) Трансформації ЗМІ у віртуальному суспільстві;</p> <p>2) Основні ризики у «Галактиці Інтернет»</p>	4	<p>1. Иванов Д. В. Виртуализация общества / Д. В. Иванов. – СПб. : Петербург. Востоковедение, 2000. – 96 с.</p> <p>2. Кастельс М. Галактика Интернет: размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург, 2004. – С. 83–140.</p> <p>3. Акутина С. Интернет-зависимость как фактор социально-психологического влияния на современную молодежь [Электронный ресурс] / С.П.Акутина, Е.С.Хрустова // Культура и об-</p>

			<p>разование / Москва, 2014. – Режим доступа: http://vestnik-rzi.ru/2014/11/2537.</p> <p>4. Войскунский А. Феномен зависимости от Интернета / А.Е. Войскунский // Гуманитарные исследования в Интернете – 2005. – №1. – С. 100-131.</p> <p>5. Корытникова Н. Интернет-зависимость и депривация в результате виртуальных взаимодействий / Н.В. Корытникова // Социс. – 2010. – № 6. – С.70-79.</p> <p>6. Цой Н. Феномен интернет-зависимости в интерпретации теории функционализма / Н. А. Цой // Политика и общество. – 2011. – № 7. – С. 45-55.</p>
9. Загальна характеристика ситуації постмодерну	<p>Письмово підготуйте відповіді:</p> <p>1. Розкрийте характерні риси основних параметрів ситуації постмодернізму та виділіть основні принципи.</p> <p>2. Виділіть фактори, що впливають на специфіку постмодерністського вирішення проблем.</p> <p>3. Дайте визначення суспільства з постмодерністської точки зору.</p> <p>4. Підготуйте (письмово на 1 стор.) сутнісні характеристики кожної сфери суспільства і дайте їм оцінку з позицій постмодернізму.</p>	8	<p>1. Кравченко С. Социология модерна и постмодерна / С. Кравченко. – М., 2009. – 457 с.</p> <p>2. Вельш В. Постмодерн. Генеалогия и значение одного спорного понятия / В. Вельш // Путь. – 1992. – № 1. – С.62-86.</p> <p>3. Силичев Д. А. Постмодернизм: экономика, политика, культура : учеб. пособие / Д. А. Силичев. – М., 1998. – 196 с.</p>

	<p>Підготуйте реферати на теми:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція деконструкції Ж. Дерріда. 2. Суспільство як «паноптікум» у концепції М. Фуко. 3. «Стан постмодерну» Ж.-Ф. Ліотара. 4. Постмодерн у архітектурі та мистецтві. 5. Постмодерн у сфері освіти. <p>Проблемні завдання № 11, 12, 16.</p>		
10. Теорія постмодернізації суспільства Р. Інглхарта	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проблемні завдання №№ 9, 15. 2. Проаналізуйте специфіку ціннісних патернів у модерному та постмодерному суспільствах. 3. Підготуйте реферати: <ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція постмодернізації суспільства Р. Інглхарта в контексті інших постмодернізаційних теорій. 2. Українське суспільство крізь призму концепції постмодернізації Р. Інглхарта. 	4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с. 2. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві / О. М. Балакірева // Український соціум. – 2002. – № 1. – С. 21–32. 3. Наумова М. «Матеріалізм» і «постматеріалізм» як типи ціннісних преференцій населення України / М. Наумова // Соціокультурні ідентичності та практики / під ред. А. Ручки. – К., 2002. – 315 с. 4. Сокурянская Л. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Сокурянская. – Х., 2006. – 576 с.
11. «Суспільство споживання»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Складіть глосарій за даною темою. 	8	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бодрийяр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту / Жан Бодрийяр : пер. с франц. Н. Суслон...

Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона	<p>2. Охарактеризуйте письмово (на 2 стор.) основні ідеї Ж. Бодрійяра, Ф. Джеймісона.</p> <p>3. Проблемні завдання №№ 10, 13.</p> <p>4. Підготуйте реферати:</p> <p>1. Основні концепти монографії Ж. Бодрійяра «Суспільство споживання».</p> <p>2. Основні концепти монографії Ж. Бодрійяра «Система речей».</p> <p>3. Основні ідеї статті Ж. Бодрійяра «Реквієм за мас-медіа».</p> <p>4. Соціологія реклами Ж. Бодрійяра.</p> <p>5. Сучасне суспільство як суспільство симулякрів (Ж. Бодрійяр та Ф. Джеймісон).</p> <p>6. Основні положення соціології постмодерну Ф. Джеймісона.</p>		<p>ва. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 199 с.</p> <p>2. Бодрійяр Ж. Реквієм по мас-медіа [Електронний ресурс] / Ж. Бодрійяр. – Режим доступу: www.soc.lib.ru. – Загл. с екрана.</p> <p>3. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – СПб., 2002. – С. 259–286.</p>
12. Постмодерна соціологія 3. Баумана. Практична соціологія П. Бурдьє.	<p>Проблемне завдання № 17.</p> <p>Підготуйте реферати на тему:</p> <p>1. «Індивідуалізоване суспільство» З. Баумана.</p> <p>2. «Глобалізація. Наслідки для людини та суспільства» З. Баумана.</p> <p>3. Практична соціологія П. Бурдьє.</p>	2	<p>1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – М. : Логос, 2002. – 329 с.</p> <p>2. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман. – М. : Весь мир, 2004. – 188 с.</p> <p>3. Бурдьє П. Начала / П. Бурдьє. – М. : Sociologos, 1994. – 196 с.</p> <p>4. Бурдьє П. Общественное мнение не су-</p>

	Підготуйте глосарій за темою.		ществует / П. Бурдьє // Социология политики. – М. : Socio-Logos, 1993. – С. 159–177.
13. Постмодерна ситуація в Україні.	<p>Підготуйте бібліографію з даної теми.</p> <p>1. Проаналізуйте українську ситуацію за допомогою теорій Д. Белла, Е. Тоффлера, М. Маклюєна, Ж. Бодрійєра, Р. Інглхарта, Ф. Джеймісона, П. Штомпки, З. Баумана.</p> <p>2. Підготуйте на 2 сторінки рецензію на одну зі статей за темою.</p> <p>3. Дайте аналіз змістовних та процесуальних теорій постмодерністів, порівняйте їх.</p> <p>4. Підготуйтеся до дискусії «Чи в змозі постмодернізм оновити суспільство?».</p>	5	<p>1. Танчер В. Політичні партії та рухи у світі «ситуації постмодерну» / В. Танчер, О. Карась, О. Кучеренко. – К., 1997. – 44 с.</p> <p>2. Головаха Е. И. Социальное безумие: история, теория и современная практика / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К., 1994. – 144 с.</p>

ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ

Завдання № 1

Модернізація означає сукупність процесів масштабних змін, завдяки яким деяке суспільство отримує економічні, політичні, соціальні і культурні ознаки, притаманні сучасності (Модерну). Назвіть основні ознаки процесу модернізації. Чи є вони наявними в Україні?

Завдання № 2

Який режим накопичення – фордистський чи постфордистський – стає характерним для суспільств доби пізнього (радикального, глобального, інформаційного) Модерну? Проведіть порівняльну характеристику режимів фордизму і постфордизму. Чи можна зробити висновок, що в українському суспільстві спостерігається перехід від фордизму до постфордизму?

Завдання № 3

Як Ви вважаєте, екологічні ризики доби пізнього Модерну є класовими чи некласовими ризиками? Ризики знищують чи посилюють класову структуру сучасних суспільств? Наведіть приклади з української дійсності, що підтверджують Вашу точку зору.

Завдання № 4

Як співвідносяться поняття «безпека» і «ризик»? Як Ви вважаєте, чи можна застосовувати до українського суспільства визначення «суспільство ризику»? Які ризики – екологічні чи соціальні – в більшій мірі характеризують українську ситуацію?

Завдання № 5

Як Ви вважаєте, чи існує в українському суспільстві ризик загострення соціальних конфліктів між чоловіками і жінками (який, за У. Беком, буде зумовлювати світову соціальну ситуацію у найближчому майбутньому, нарівні з екологічними ризиками та ризиком безробіття)? Чи має місце у нашому суспільстві гендерна нерівність у сфері зайнятості, на ринку праці та в побутовій сфері?

Завдання № 6

Чи можете Ви погодитися із С. Хантінгтоном, що більшість сучасних озброєних конфліктів здійснюються на релігійно-культурному підґрунті? Чи можете Ви навести приклади, що спростовують цю теорію? Чи є можливими міжцивілізаційні конфлікти між різними народами, що населяють Україну?

Завдання № 7

Чи можна говорити про формування постіндустріального суспільства в Україні? До якого типу належить українське суспільство – до індустріального, доіндустріального чи постіндустріального? Аргументуйте свою відповідь, користуючись основними положеннями теорії Д. Белла.

Завдання № 8

Які положення концепцій Д. Белла, Е. Тоффлера та М. Маклюєна, на Ваш погляд, можна використовувати під час розгляду сучасної соціальної ситуації в Україні?

Завдання № 9

Проаналізуйте специфіку соціальної ситуації в Україні, використовуючи теорію постмодернізації Р. Інглхарта. Які цінності – матеріальні чи постматеріальні – мають перевагу в українському суспільстві?

Завдання № 10

До яких висновків можна дійти, аналізуючи соціальні процеси в українському суспільстві, якщо скористатися теоретичними положеннями соціології Ж. Бодрійєра? Чи можна назвати українське суспільство «суспільством споживання»?

Завдання № 11

Використовуючи основні характеристики ситуації постмодерну (такі, як плюралістичність, децентрованість Логосу, випадковість розвитку, антисистемність тощо), спробуйте проаналізувати специфіку сучасного існування інституту сім'ї в ситуації постмодерну.

Завдання № 12

Виходячи з теорії постмодернізації суспільства зробіть прогноз щодо динаміки постмодернізації українського суспільства. Які верстви українського населення в першу чергу зможуть прийняти постмодерні цінності? Чи можна спостерігати в нашому суспільстві міжгенераційну різницю в цінностях?

Завдання № 13

Спробуйте довести чи спростувати теорію «втраченої особистості» Ж. Бодрійяра на прикладі українських реалій. Чи згодні Ви з тим, що в українських ЗМІ культивуються ті самі чоловічі та жіночі моделі поведінки, які описував Ж. Бодрійяр у монографії «Суспільство споживання»?

Завдання № 14

Виходячи з теорії постмодерної соціології З. Баумана зробіть висновки, чи спостерігаються в українській соціології процеси постмодернізації наукової парадигми. Наведіть приклади постмодерних теорій українських авторів.

Завдання № 15

Виходячи з теорії Р. Інглхарта, продемонструйте (використовуючи життєві приклади), який патерн соціальних відносин – модерний чи постмодерний – домінує в українському суспільстві. Чи можна навести приклади «авторитарного рефлексу» чи ситуації «інтолерантності» у нашому суспільстві? Про що свідчать ці приклади?

Завдання № 16

Які ознаки постмодернізації освіти в Україні Ви можете навести? Надайте характеристику постмодерних процесів, що мають місце у світовій системі освіти. Чи можна розглядати процес прагматизації освіти як ознаку ситуації постмодерну?

Завдання № 17

Чи можете Ви навести приклади концепцій з історії соціології, в яких були наявні деякі ознаки ситуації постмодерну? Назвіть імена соціологів-класиків, що заслуговують на статус ідейних попередників постмодерністів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Хто є автором роботи «Суспільство ризику»?

- а) Е. Гідденс;
- б) Д. Харвей;
- в) У. Бек.

2. Що є центральною ознакою фордизму?

- а) диференційований випуск товарів за індивідуальним замовленням;
- б) масове виробництво товарів за недиференційованим зразком;
- в) стратегія аутсорсингу.

3. Стратегія аутсорсингу виникла за умов:

- а) фордизму;
- б) постфордизму;
- в) тейлоризму.

4. Автором концепції «гнучкої спеціалізації» є:

- а) Д. Харвей;
- б) У. Бек;
- в) Р. Міллс.

5. Що не є складовою частиною теорії гнучкої спеціалізації?

- а) гнучкість найманих робітників;
- б) гнучкість споживання;
- в) гнучкість міжособистісних стосунків.

6. Професія «символічних аналітиків» є основною в системі:

- а) фордизму;
- б) постфордизму;
- в) тейлоризму.

7. Автором концепції посткомандного менеджменту є:

- а) Р. Райх;
- б) Д. Харвей;
- в) Е. Гідденс.

8. Автором книги «Інформаційна доба: економіка, суспільство і культура»

є:

- а) У. Бек;
- б) Е. Гідденс;
- в) М. Кастельс.

9. Мережеве підприємство є основною організаційною формою:

- а) інформаційного суспільства;
- б) індустріального суспільства;
- в) фордистського суспільства.

10. Термін «ризик» означає:

- а) авантюризм у вчинках;
- б) погрози, очікувані у майбутньому;
- в) катастрофічні зміни.

11. Які ризики У. Бек не аналізував:

- а) екологічні ризики;
- б) ризик безробіття;
- в) гендерні ризики;
- г) аномійні ризики.

12. Обставиною загострення конфлікту між чоловіками та жінками, за У. Беком, є:

- а) правова нерівність;
- б) нерівність в освіті;
- в) нерівність у сфері зайнятості.

13. Ризик безробіття в більшій мірі зачіпає:

- а) чоловіків;
- б) жінок;
- в) службовців.

14. Термін «сірі зони безробіття» означає:

- а) незареєстроване безробіття;
- б) безробіття серед жінок;
- в) тимчасове безробіття.

15. За У. Беком, глобалізований світ дотримується цінності:

- а) розвитку космополітичної держави;
- б) розвитку національної держави;
- в) відсторонення держави.

16. Космополітична держава, за У. Беком:

- а) відстоює ідею суверенітету;
- б) відстоює ідею різноманіття суспільств;
- в) віддає перевагу загальнолюдським цінностям.

17. Автором книги «Зіткнення цивілізацій» є:
- а) У. Бек;
  - б) Е. Гідденс;
  - в) С. Хантінгтон.
18. За С. Хантінгтоном, глобалізація супроводжується:
- а) процесами консолідації різних країн та суспільств;
  - б) процесами загострення конфліктів на міжцивілізаційному підґрунті;
  - в) універсалізацією західних цінностей.
19. Сучасні збройні конфлікти, за С. Хантінгтоном, проявляються у формі:
- а) конфліктів між націями;
  - б) конфліктів між цивілізаціями на релігійному підґрунті;
  - в) конфліктів ідеологій.
20. Термін «індигенізація» означає:
- а) відродження незахідних культур;
  - б) азійський ренесанс;
  - в) відродження ісламських культур.
21. Індигенізація супроводжується процесами:
- а) десекуляризації світу;
  - б) секуляризації сучасних суспільств;
  - в) відродженням ісламської культури.
22. Термін «розколота країна» означає:
- а) країну, в якій великі групи населення належать до різних цивілізацій;
  - б) країну, що має одну головну культуру, але намагається приєднатися до іншої цивілізації;
  - в) країну, що не має культурної схожості з іншими суспільствами.
23. Термін «розірвана країна» означає:
- а) країну, в якій великі групи населення належать до різних цивілізацій;
  - б) країну, що має одну головну культуру, але намагається приєднатися до іншої цивілізації;
  - в) країну, що не має культурної схожості з іншими суспільствами.
24. Термін «країна-одиначка» означає:
- а) країну, в якій великі групи населення належать до різних цивілізацій;
  - б) країну, що має одну головну культуру, але намагається приєднатися до іншої цивілізації;
  - в) країну, що не має культурної схожості з іншими суспільствами.

25. До «країн-одиначок» С. Хантінгтон відносить:
- а) Росію;
  - б) Україну;
  - в) Японію;
  - г) США.
26. За С. Хантінгтоном, Україна є:
- а) розколотою країною;
  - б) розірваною країною;
  - в) стрижневою країною.
27. За С. Хантінгтоном, світова безпека потребує:
- а) відмови від глобальної мультикультурності;
  - б) відмови від універсалізму західної культури;
  - в) вестернізації світу.
28. До найважливіших властивостей процесу модернізації не належить:
- а) індустріалізація економіки;
  - б) процеси урбанізації;
  - в) федералізація державного устрою;
  - г) демократизація освіти.
29. Хто є автором монографії «Прийдешнє постіндустріальне суспільство»?
- а) М. Маклюен;
  - б) Д. Белл;
  - в) Е. Тоффлер.
30. Який тип праці домінує в постіндустріальному суспільстві, за Д. Беллом?
- а) сільськогосподарська праця;
  - б) промислова праця;
  - в) праця у сфері послуг.
31. «Осьовим принципом» постіндустріального суспільства, за Д. Беллом є:
- а) теоретичне знання;
  - б) економічне знання;
  - в) політична практика.
32. Згідно з Д. Беллом, у постіндустріальному суспільстві спостерігається поворот до:
- а) економізованого етосу життя;
  - б) соціологізованого етосу життя;
  - в) політизованого етосу життя.

33. Який принцип не є принципом постмодерну?

- а) принцип плюралізму;
- б) принцип децентрації;
- в) принцип системності;
- г) принцип випадковості розвитку.

34. Хто використав ціннісний міжгенераційний підхід, аналізуючи ситуацію постмодерну?

- а) Ж. Бодрійяр;
- б) Ф. Джеймісон;
- в) Р. Інглхарт.

35. Які цінності, за Р. Інглхартом, є притаманними постмодерному суспільству?

- а) матеріальні;
- б) нематеріальні.

36. Згідно з гіпотезою ціннісної значущості відсутнього:

- а) для післявоєнної генерації цінною була практика духовної самореалізації;
- б) для сучасної генерації постмодерних суспільств економічний достаток не є цінним.

37. Постмодернізація сучасних суспільств передбачає:

- а) зрушення від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей;
- б) міжгенераційне зрушення до матеріальних цінностей благополуччя.

38. Хто є автором монографії «Суспільство споживання»?

- а) Ф. Джеймісон;
- б) З. Бауман;
- в) Ж. Бодрійяр.

39. Хто є автором терміну «симулякр»?

- а) Ж. Бодрійяр;
- б) З. Бауман;
- в) Р. Інглхарт.

40. Термін «симулякр» означає:

- а) підробку, що не відповідає оригіналу;
- б) соціальні події, що характерні для ситуації постмодерну;
- в) модерністські суспільства, що не спроможні провадити постмодернізацію.

41. Згідно з Ж. Бодрійяром, споживання передбачає:

- а) знаково-символьну практику прилучання до певного соціального статусу;
- б) соціальну практику задовільнення фізичних та духовних потреб.

42. Які дві моделі, за Ж. Бодрійяром, використовуються у сучасній рекламі?
а) індустріальна і постіндустріальна;
б) чоловіча та жіноча;
в) молодіжна та гламурна.
43. Хто використовував термін «пастіш» у концепції сучасної особистості?
а) Ж. Бодрійяр;
б) Ф. Джеймісон;
в) П. Штомпка.
44. Термін «пастіш» означає:
а) пародію;
б) імітацію унікального стилю;
в) сатиричний жанр.
45. Термін «шизофренія» Ф. Джеймісон використовує для позначення:
а) сучасних соціальних хвороб;
б) розірваного, незв'язаного у часі особистісного досвіду;
в) лінгвістичної безсистемності постмодерних текстів.
46. Від соціологічних теорій якого типу мають відмовитися у першу чергу постмодерністи за З. Бауманом?
а) від теорій парсонсіанського типу;
б) від теорій феноменологічного типу;
в) від теорій етнометодології.
47. Які терміни, за З. Бауманом, мають використовувати постмодерністи-соціологи?
а) суспільство, система, соціалізація, соціальний контроль;
б) соціальність, простір життя, само-конститування, само-монтаж.
48. Згідно з З. Бауманом, у глобалізованому світі критерієм соціальної стратифікації є:
а) ступінь соціальної мобільності;
б) рівень прибутків;
в) рівень освіти.
49. Які властивості має соціальна структура, що встановлюється у постмодерних суспільствах (за З. Бауманом)?
а) нерівновісність, локальність, емерджентність, транзитивність;
б) рівновісність, стабільність, внутрішня узгодженість, функціональність;
в) немає правильної відповіді.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Поняття модерну і модернізації.
2. Основні характеристики процесу модернізації.
3. Три аспекти поняття «модернізація».
4. Масове суспільство як суспільство модерну.
5. Темпоральний та ментальний підхід до визначення поняття модерну.
6. Фордизм та постфордизм.
7. Співвідношення понять «модерну» і «постмодерну».
8. Філософія «гнучкості» постфордизму (Д. Харвей).
9. Посткомандні тенденції у постфордизмі (Р. Райх).
10. Феномен Інтернет-залежності.
11. Концепція довіри Ф. Фукуями.
12. Співвідношення понять «довіра» та «мережа» у концепції Ф. Фукуями.
13. Співвідношення понять «корпорація» і «довіра» у концепції Ф. Фукуями.
14. Основні показники соціального феномену довіри (Ф. Фукуяма).
15. Концепція «кінця історії» Ф.Фукуями.
16. Ліберальна демократія як «кінцева» ідеологічна форма (Ф. Фукуяма).
17. «Суспільство ризику» У. Бека.
18. Специфіка модернізаційних ризиків (У. Бек).
19. Поняття ризику (У. Бек).
20. Основні характеристики сучасних ризиків (У. Бек).
21. Поняття ризику. Різновиди ризиків у сучасному суспільстві (У. Бек).
22. Концепція катастрофічної свідомості.
23. Функції та дисфункції катастрофічної свідомості.
24. Показники катастрофічної свідомості.
25. Основні ідеї монографії «Зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.
26. «Західноцентризм» доби раннього модерну та повстання проти Заходу доби другого модерну (С. Хантінгтон).
27. Індигенізація: відродження незахідних культур (С. Хантінгтон).
28. Концепція розколотих та розірваних країн (С. Хантінгтон).
29. Класифікація озброєних конфліктів доби Модерну (С. Хантінгтон).
30. Міжцивілізаційні конфлікти на локальному та глобальному рівнях.
31. Проблема урегулювання міжцивілізаційних конфліктів (С. Хантінгтон).
32. Концепція «зіткнення цивілізацій» С.Хантінгтона.
33. Концепція «трьох хвиль демократизації» С.Хантінгтона.
34. Поняття демократії і демократизації (С.Хантінгтон).
35. Фактори, що сприяють демократизації суспільства (С.Хантінгтон).
36. Фактори, що стримують демократизацію суспільства (С. Хантінгтон).
37. Основні положення монографії С. Хантінгтона "Третя хвиля. Демократизація наприкінці ХХ ст."
38. Суспільство пропаганди. Поняття інформаційно-комунікативного марфону (ІКМ).

39. Технології маніпуляції особою. Кризис-менеджмент.
40. Сучасні форми маніпулювання свідомістю людини.
41. Поняття пропаганди і маніпулювання свідомістю людини.
42. Концепція соціального впливу Ф. Зімбардо та Н. Ляйпе.
43. Форми впливу на поведінку людини (Ф. Зімбардо та Н. Ляйпе).
44. Концепція соціального впливу на установки людини (Ф. Зімбардо та Н. Ляйпе).
45. Форми соціального впливу на свідомість людини (Ф. Зімбардо та Н. Ляйпе).
46. Методи протидії соціальному впливу (Ф. Зімбардо та Н. Ляйпе).
47. Поняття когнитивного дисонансу у теорії соціального впливу (Ф. Зімбардо та Н. Ляйпе).
48. Концепція постіндустріального суспільства Д. Белла.
49. Основні характеристики доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільств у теорії Д. Белла.
50. Характеристики постіндустріального і мерітократичного суспільства у концепції Д. Белла.
51. Концепція мерітократичного суспільства Д. Белла.
52. Основні показники постіндустріалізму (Д. Белл).
53. Поняття «ситуація постмодерну» у сучасній науці.
54. Основні ідеї постмодерністської соціології Р. Інглхарта.
55. Теорія Р. Інглхарта про міжгенераційну зміну цінностей.
56. Постмодернізація суспільства як зміна цінностей (Р. Інглхарт).
57. Основні гіпотези Р. Інглхарта, що пояснюють зміну ціннісних парадигм у постсучасному суспільстві.
58. Гіпотеза соціалізаційного лагу (Р. Інглхарт).
59. Гіпотеза ціннісної значущості того, чого не вистачає (Р. Інглхарт).
60. Про динаміку постмодернізації сучасного суспільства (Р. Інглхарт).
61. Соціологія у ситуації постмодерну (З. Бауман).
62. Основні ідеї постмодерністської соціології З. Баумана.
63. Основні положення теорії постмодерну З. Баумана.
64. Постмодерністська соціальна теорія Ж. Бодрійяра.
65. «Суспільство споживання» Ж. Бодрійяра.
66. Споживання як процес статусної диференціації (Ж. Бодрійяр).
67. Культ тілесності у постмодерністському суспільстві споживання (Ж. Бодрійяр).
68. Постмодерністська теорія особистості Ф. Джеймісона.
69. «Пастиш» та «шизофренія» як специфічні характеристики постмодерністського досвіду (Ф. Джеймісон).
70. Постмодернізація соціальних відношень в Україні: бажане чи реальне?
71. Україна як «розколота країна» у концепції С. Хантінгтона.
72. Соціальна критика теорій фордизму та постфордизму.

73. Глобалізація чи «зіткнення цивілізацій»? Евристична значущість цих концепцій.

74. Соціальні і екологічні ризики в українському суспільстві.

75. Культура реальної віртуальності в Україні.

76. Україна як постіндустріальне/індустріальне суспільство.

77. Україна як суспільство пропаганди.

78. Демократія та демократизація в Україні.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Зарубіжна соціологія (XX – початок XXI ст.) : Хрестоматія / за ред. В. Г. Городяненка. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2009. – 656 с.
2. Култаєва М. Д. Європейська теоретична соціологія 20–21 століття: навч. посіб. / М. Д. Култаєва, О. І. Навроцький, І. І. Шеремет. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – 328 с.

Допоміжна

3. Бек У. Общество риска. На пути к новому модерну / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
4. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 384 с.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 377 с.
6. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология 21-го века / И. Валлерстайн. – М. : Логос, 2003. – 451 с.
7. Валлерстайн И. Модернизация: мир праху ее / И. Валлерстайн // Социология : теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 2. – С. 115–128.
8. Валлерстайн И. Маркс и слаборазвитость / И. Валлерстайн // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 1. – С. 147–175.
9. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – М. : Академія, 2005. – 456 с.
10. Зубок Ю. Самоорганизация в проявлениях молодежного экстремизма / Ю. Зубок, В. Чупров // Социол. исслед. – 2009. – № 1. – С. 78–92.
11. Иванов Д. Виртуализация общества / Д. Иванов. – СПб. : Петербург. Востоковедение, 2000. – 121 с.
12. Кандрычин С. Дифференциация социального пространства Украины и Белоруссии как эффект «столкновения цивилизаций» / С. Кандрычин // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 4. – С. 134–156.
13. Козаков В. Концепция нового социального конфликта Алена Турена / В. Козаков // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 151–168.
14. Кравченко С. Социология модерна и постмодерна в динамически изменяющемся мире / С. Кравченко. – М. : МГИМО-Университет, 2012. – 264 с.
15. Коноплицький С. Поняття віртуальної реальності / С. Коноплицький // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2003. – № 4. – С. 215–216.
16. Кузнецов М. М. Философия Маршала Маклюэна и коммуникативные стратегии Интернета [Электронный ресурс] / М. М. Кузнецов. – Режим доступа : <http://www.isn.ru/info/seminar-doc/Mclw.doc>. – Загл. с экрана.
17. Матюх Е. Теории «общества риска» в современной гуманитарной науке / Матюх Е. // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 7. – С. 33-38.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тематичний план курсу	5
Рейтингова система курсу «Новітні соціологічні теорії» та шкала оцінювання	6
Програма навчальної дисципліни	8
Плани семінарських занять з методичними вказівками до них	13
Модуль 1. Новітні теорії модерну та концепція модернізації.....	13
Тема 1. Загальна характеристика модерної парадигми.....	13
Тема 2. Теорія постіндустріального суспільства Д. Белла.....	15
Тема 3. Концепція довіри Ф. Фукуяма.....	17
Тема 4. Концепція «зіткнення цивілізацій» та «хвиль демократизації» С. Хантінгтона.....	19
Тема 5. «Суспільство ризику» У. Бека. Феномен «катастрофічної свідомості»	21
Тема 6. Концепція «соціального впливу» Ф. Зімбардо і Л. Ляйппе	23
Тема 7. Суспільство пропаганди та маніпулювання свідомістю.....	25
Тема 8. Віртуальна соціологія. Феномен Інтернет-залежності.....	27
Модуль 2. Ситуація постмодерну. Основні риси постмодерністського суспільства.....	29
Тема 9. Загальна характеристика ситуації постмодерну.....	29
Тема 10. Теорія постмодернізації суспільства Р. Інглхарта.....	31
Тема 11. Концепція суспільства споживання Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймсона.....	33
Тема 12. Постмодерна соціологія З. Баумана. Практична соціологія П. Бурдьє. Тема 13. Постмодерна ситуація в Україні	35
Завдання для самостійної роботи	38
Проблемні завдання	46
Тестові завдання	49
Питання до іспиту	55
Рекомендована література	58

Навчальне видання

НОВІТНІ СОЦІОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ

Методичні рекомендації
для студентів факультету «Соціальний менеджмент»,
які навчаються за спеціальністю 054 – Соціологія

Автор-упорядник БАТАЄВА Катерина Вікторівна

В авторській редакції
Комп'ютерний набір *К. В. Батаєва*

Підписано до друку 22.01.2015. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 3,49. Обл.-вид. арк. 2,64.
Тираж 60 пр. Зам. №

План 2015/16 навч. р., поз. № 19 в переліку робіт кафедри

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27